

บทที่ 4 ผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยใช้ชุมชนโคกโคเตมาเป็นพื้นที่ศึกษาเรียนรู้ คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกตัวแทนจากครอบครัวต่าง ๆ ในชุมชนโคกโคเตมาเข้าร่วมเป็นตัวแทนกลุ่มเพื่อเป็นตัวแทนร่วมเรียนรู้ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตใน 3 ด้าน ได้แก่ ทักษะการดำรงชีวิตประจำวัน ทักษะเฉพาะบุคคลและทักษะทางสังคม และทักษะการประกอบอาชีพ โดยคัดเลือกจาก สถานภาพและอาชีพในครัวเรือน บทบาทในชุมชน

การศึกษาครั้งนี้ทีมนักวิจัยได้มีการสร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับผู้นำชุมชน คือ กำนันผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทนกลุ่มสตรีของตำบลโคกโคเตมา โดยได้มีการเข้าไปพบปะเพื่อสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยอย่างต่อเนื่องก่อนที่จะเริ่มกระบวนการวิจัย และมีการชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการ หลังจากนั้นได้มีการนัดหมายตัวแทนกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

สำหรับการศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาของครอบครัวด้านกระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ควบคู่ไปกับกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge management process) อย่างเป็นระบบ โดยมีขั้นตอน คือ 1) การบ่งชี้และค้นหาความรู้ 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ 3) การจัดเก็บและสืบค้นความรู้ 4) การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ 5) การนำความรู้ไปใช้ และ 6) การติดตามและประเมินผลความรู้ นักวิจัยได้มีการจัดสถานการณ์เพื่อให้ผู้ร่วมเรียนรู้รู้สึกเป็นกันเองและคุ้นเคยกับทีมนักวิจัย รวมทั้งชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ และกิจกรรมวิจัยต่างๆ ที่จะต้องดำเนินการต่อไป หลังจากนั้นจึงได้แบ่งกลุ่มเพื่อร่วมกันค้นหาปัญหาและแนวทางการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็น พูดคุย สอบถาม และสังเกตการณ์ เพื่อค้นหาปัญหาและแนวทางกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต โดยการศึกษาเน้นกระบวนการกลุ่มเพื่อร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหา โดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ โดยให้ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้มีการอภิปราย ถกเถียง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อประเมินปัญหาในการพัฒนาทักษะชีวิตที่เกิดจากกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวไม่เหมาะสม เพื่อร่วมกันหาแนวทางการจัดการความรู้ที่เหมาะสมของครอบครัวในชุมชนโคกโคเตมาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของสมาชิกครอบครัว พร้อมทั้งกิจกรรมการศึกษาดูงาน ติดตามประเมินผล และสรุปผลกิจกรรมการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อให้ครอบครัวในชุมชนโคกโคเตมาสามารถนำเอากระบวนการจัดการความรู้และองค์ความรู้ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิตที่ได้รับไปนำไปประยุกต์ใช้ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชน ต่อไป

4.1 บริบทผู้ร่วมเรียนรู้ : ครอบครัวชุมชนโคกโคเตมา

สำหรับตัวแทนจากครอบครัวต่างๆ ในตำบลโคกโคเตมาที่มาร่วมโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ ได้มาโดยวิธีอาสาสมัครโดยตัวแทนทั้งหมดเป็นสตรีที่อยู่ในวัยต่างๆ ตั้งแต่วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ จนกระทั่งถึงวัยผู้สูงอายุ โดยผู้ร่วมเรียนรู้ที่อายุมากที่สุด คือ 70 ปี และอายุน้อยที่สุด คือ 18 ปี ในจำนวนนี้เป็นตัวแทนที่อยู่มีอายุระหว่าง 18-20 ปี จำนวน 3 คน อายุระหว่าง 21-30 ปี จำนวน 1 คน อายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 2 คน อายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 3 คน อายุระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 2 คน และอายุระหว่าง 61-70 ปี จำนวน 1 คน โดยตัวแทนที่เป็นอาสาสมัครในครั้งนี้มีบทบาททั้งที่เป็นหัวหน้าครอบครัวและเป็นสมาชิกครอบครัว มีระดับการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับปริญญาตรี โดยจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 3 คน ระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 2 คน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 1 คน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. จำนวน 5 คน และปริญญาตรี จำนวน 1 คน และมีหลากหลายอาชีพ โดยส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรวมจำนวน 8 คน อาชีพค้าขาย 2 คนและอาชีพแม่บ้าน 2 คน

4.2 ทักษะชีวิตของครอบครัวในชุมชนโคกโคเตมา

กิจกรรมแรกในการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ควบคู่กับการดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต โดยกิจกรรมแรก คือ กิจกรรมบ่งชี้ ค้นหาและแสวงหาความรู้ด้านทักษะชีวิต คณะผู้วิจัยได้มีการแบ่งกลุ่มของตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ในการทำกิจกรรมบ่งชี้ ค้นหาและแสวงหาความรู้เกี่ยวกับทักษะชีวิตในแต่ละด้านร่วมกัน เพื่อให้ผู้ร่วมเรียนรู้ในกลุ่มทุกคนได้รับความรู้และมีความเข้าใจที่ตรงกันเกี่ยวกับทักษะชีวิต สำหรับขั้นตอนการบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification) เพื่อให้ผู้ร่วมเรียนรู้มีความรู้เกี่ยวกับทักษะชีวิตทั้ง 3 ด้าน ว่าทักษะชีวิตในแต่ละด้านครอบครัวต้องมีความรู้เรื่องอะไร และครอบครัวมีความรู้เรื่องนั้นหรือไม่ โดยการบ่งชี้และค้นหาความรู้ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้เน้นความรู้ที่จำเป็นเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของครอบครัว 3 ด้าน ได้แก่ 1) ทักษะการดำรงชีวิตประจำวัน 2) ทักษะเฉพาะบุคคลและทักษะทางสังคม และ 3) ทักษะการประกอบอาชีพ ส่วนกระบวนการสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้กลุ่มผู้เรียนรู้ได้ช่วยกันค้นหาว่าความรู้นั้นอยู่ที่ใคร และอยู่ในรูปแบบอะไร และจะสามารถนำเอาความรู้เหล่านั้นมาเก็บรวมกันได้อย่างไร

4.2.1 ความสำคัญของความรู้ทักษะชีวิตในแต่ละด้านของครอบครัว

กิจกรรมแรกเป็นกิจกรรมเพื่อเรียนรู้ บ่งชี้ ค้นหา และจัดลำดับความสำคัญของทักษะชีวิต โดยผู้ร่วมเรียนรู้ทั้งหมด 12 คน ได้มีการแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น 3 กลุ่มๆ ละ 4 คน ตาม

ทักษะชีวิตทั้งสามด้าน และแต่ละกลุ่มย่อยได้ช่วยกันระดมสมองและอภิปรายว่าทักษะชีวิตในแต่ละด้านควรมีทักษะอะไรบ้างที่เป็นทักษะที่สำคัญของทักษะแต่ละด้าน เมื่อแต่ละกลุ่มย่อยได้ทักษะที่สำคัญของแต่ละด้านเรียบร้อยแล้ว ในแต่ละกลุ่มย่อยได้มีการจัดลำดับความสำคัญความรู้ทักษะชีวิตตามที่กลุ่มตนเองได้รับมอบหมาย หลังจากนั้นตัวแทนทั้งหมดได้มีการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันสรุปผลในภาพรวมในการบ่งชี้ ค้นหาและแสวงหาความรู้ด้านทักษะชีวิตของครอบครัวในแต่ละด้านร่วมกัน พบว่า ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ทั้งหมดได้มีการจัดลำดับความสำคัญของความรู้ (Set Priority of Knowledge) ทักษะชีวิตในแต่ละด้านของครอบครัว ไว้ดังนี้

1) ทักษะการดำรงชีวิตประจำวัน

- 1.1 ความสามารถในการบริหารจัดการระบบการเงิน
- 1.2 ความสามารถในการดูแลตนเอง
- 1.3 ความสามารถในการจัดหา จัดเตรียม และการบริโภคอาหาร
- 1.4 ความสามารถในการซื้อและถนอมเครื่องแต่งกาย
- 1.5 การตระหนักถึงความปลอดภัย
- 1.6 ความสามารถในการเลือกและจัดการงานบ้าน
- 1.7 การแสดงออกถึงการเป็นพลเมืองดี
- 1.8 ความสามารถในการใช้เครื่องนันทนาการและการใช้เวลาว่าง
- 1.9 ความสามารถในการอยู่ร่วมกับชุมชน

2) ทักษะเฉพาะบุคคลและทักษะทางสังคม

- 2.1 ความสามารถในการรู้จักตนเอง
- 2.2 การสร้างความมั่นใจในตนเอง
- 2.3 ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง
- 2.4 ความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์
- 2.5 ความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น
- 2.6 การแสดงพฤติกรรมที่รับผิดชอบต่อสังคม
- 2.7 ความสามารถในการแก้ไขปัญหา

3) ทักษะการประกอบอาชีพ

- 3.1 ความสามารถในการคัดเลือกและวางแผนทางเลือกอาชีพ
- 3.2 ความรอบรู้และความสามารถในการสำรวจทางเลือกอาชีพ
- 3.3 ความสามารถในการประกอบอาชีพ
- 3.4 ความสามารถในการแสวงหางาน การรักษาความปลอดภัย และการรักษา
งาน
- 3.5 ความสามารถในการดูแลสุขภาพ
- 3.6 การแสดงนิสัยและพฤติกรรมที่เหมาะสมในการทำงาน

ผลสรุปในภาพรวมที่ได้จากกิจกรรมร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกระบวนการบ่งชี้ ค้นหาและแสวงหาความรู้ด้านทักษะชีวิตของครอบครัว พบว่า ผู้ร่วมเรียนรู้เห็นว่าทักษะชีวิตซึ่งเกิด

จากการอบรมเลี้ยงดูที่ผู้นำครอบครัวและสมาชิกของครอบครัวจำเป็นต้องมีการปลูกฝัง สั่งสอน อบรม ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในครอบครัวเป็นลำดับแรก คือ ทักษะการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้เรียนรู้ได้ให้ความสำคัญเรื่องความสามารถในการบริหารจัดการด้านการเงินมาเป็นอันดับแรก โดยได้ให้ความเห็นว่าสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้ครอบครัวประสบความสำเร็จ มีความสุข และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี คือ ครอบครัวต้องมีเงิน โดยมองข้ามการจัดการเรื่องพื้นฐานเบื้องต้นในการดำรงชีวิตที่จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ ถ่ายทอด และฝึกฝนอย่างเป็นระบบตั้งแต่เกิดไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความสามารถในการดูแลตนเอง การเลือกซื้อ จัดเตรียม บริโภค อาหาร การดูแลเสื้อผ้า และการจัดการบ้านเรือน ก่อนที่จะมาถึงเรื่องของการบริหารจัดการด้านการเงิน ส่วนทักษะชีวิตที่ผู้ร่วมเรียนรู้เห็นว่ามีความสำคัญเป็นลำดับต่อมา คือ ทักษะเฉพาะบุคคล และทักษะทางสังคม โดยผู้ร่วมเรียนรู้ได้ให้ความเห็นว่าทักษะดังกล่าวเป็นทักษะที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาจากครอบครัว โดยต้องมีการฝึกฝนและรับการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ทักษะด้านนี้มีความสำคัญในการอยู่ร่วมกันโดยเริ่มตั้งแต่การอยู่ร่วมกันในครอบครัว สมาชิกจำเป็นต้องมีการเรียนรู้และปรับตัว เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันกับสมาชิกภายในครอบครัวก่อนเป็นอันดับแรกจึงจะทำให้สามารถปรับตัวได้ดีเมื่อต้องเข้าไปอยู่ในสังคมและชุมชน เพราะสมาชิกในครอบครัวจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกันภายในครอบครัวก่อนหากการสื่อสารภายในครอบครัวยังไม่เข้าใจกันก็เป็นไปได้ยากที่จะทำให้บุคคลอื่นๆ เข้าใจตนเอง โดยการพัฒนาทักษะด้านนี้ผู้ร่วมเรียนรู้เห็นว่าจำเป็นต้องมีการเข้าร่วม และมีกิจกรรมต่างๆ กับบุคคลในครอบครัวก่อน ต่อมาจึงพัฒนาเป็นการเข้าร่วมทำกิจกรรมภายในชุมชนสังคม ส่วนทักษะที่ผู้ร่วมเรียนรู้เห็นว่ามีความสำคัญเป็นอันดับสุดท้ายและจะต้องมีการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง คือ ทักษะการประกอบอาชีพ เพราะมีผลต่อความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจการเงินของครอบครัวเป็นอย่างมาก ถ้าไม่มีอาชีพก็ไม่มีเงิน และยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอื่นๆ ของครอบครัวตามมา

4.2.2 ปัญหาด้านทักษะชีวิตของครอบครัว

หลังจากที่ผู้ร่วมเรียนรู้ทั้งหมดได้มีความรู้และความเข้าใจด้านทักษะชีวิตเป็นไปในทิศทางเดียวกันแล้ว คณะผู้วิจัยกับกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้จึงได้ร่วมกันค้นหาทักษะชีวิตที่ครอบครัวมีจุดอ่อนและต้องการได้รับการพัฒนามากที่สุดในแต่ละด้าน ผลการวิเคราะห์จากการเรียนรู้ร่วมกันพบว่า องค์กรความรู้ด้านทักษะชีวิตที่ครอบครัวในชุมชนโคกโคเฒ่ามีความเห็นตรงกันว่ายังมีจุดอ่อนและมีความต้องการให้มีการจัดการความรู้และได้รับการพัฒนามากที่สุดในแต่ละด้าน มีดังนี้

- 1) ทักษะการดำรงชีวิตประจำวัน คือ ความสามารถในการบริหารจัดการระบบการเงิน (Managing personal finances)
- 2) ทักษะเฉพาะบุคคลและทักษะทางสังคม คือ การสร้างความมั่นใจในตนเอง (Self-confidence)
- 3) ทักษะการประกอบอาชีพ คือ ความสามารถในการประกอบอาชีพ (Obtaining specific occupational skills)

เมื่อคณะผู้วิจัยได้ทราบถึงความต้องการของกลุ่มผู้เรียนรู้เกี่ยวกับทักษะชีวิตที่ต้องการได้รับการจัดการความรู้ และพัฒนามากที่สุดของทักษะชีวิตแต่ละด้านแล้ว จึงได้เริ่มทำการศึกษาเพื่อค้นหากระบวนการจัดการความรู้โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการบ่งชี้ การสร้างและแสวงหาความรู้ของครอบครัวในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะชีวิตทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ทักษะการดำรงชีวิตประจำวัน ทักษะเฉพาะบุคคลและทักษะทางสังคม และทักษะการประกอบอาชีพ ว่าครอบครัวได้มีกระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในแต่ละด้านโดยมีขั้นตอนในการจัดการความรู้อย่างไรบ้าง การศึกษาดังกล่าวใช้การปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมควบคู่กับการใช้กิจกรรมการจัดการความรู้ ในการวิจัยครั้งนี้เน้นศึกษาเฉพาะทักษะชีวิตที่ครอบครัวโคโคเฒ่ามีความต้องการให้ได้รับการพัฒนามากที่สุดเพียงด้านละหนึ่งอย่างเท่านั้น

4.2 กระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

สำหรับกระบวนการที่ใช้ในการศึกษาการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในแต่ละด้านได้มีการประยุกต์ใช้ขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management process) ทั้ง 6 ขั้นตอน คือ 1) การบ่งชี้และค้นหาความรู้ 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ 3) การจัดเก็บและสืบค้นความรู้ 4) การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ 5) การนำความรู้ไปใช้ และ 6) การติดตามและประเมินผลความรู้ มาทำการศึกษาอย่างเป็นระบบ เพื่อค้นหาว่าในขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวนั้นมีขั้นตอนใดบ้างที่มี หรือขั้นตอนใดบ้างที่ไม่มี ถ้าหากมีครอบครัวมีการนำความรู้มาใช้อย่างไร นำความรู้มาใช้งานได้ง่ายหรือไม่ มีการแบ่งปันความรู้ให้กันหรือไม่ และความรู้นั้นทำให้เกิดประโยชน์กับครอบครัวหรือไม่ แต่ถ้าหากไม่มีกระบวนการจัดการความรู้แล้วครอบครัวมีกระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตและแก้ปัญหาแต่ละด้านได้อย่างไรบ้าง โดยให้ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ได้ประชุมแบบกลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็น มีการสนทนาแลกเปลี่ยน การอภิปราย ถกเถียง สอบถาม และการสังเกต เพื่อให้ผู้เรียนรู้ร่วมกันวิเคราะห์ถึงสาเหตุ ปัญหาและแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตในแต่ละด้านที่ยังเป็นจุดอ่อนของครอบครัว โดยใช้หลักการของ KM เพื่อทำการค้นหาความรู้ สร้างและแสวงหาความรู้ จัดเก็บและสืบค้นความรู้ วิธียาถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ นำความรู้ไปใช้ ติดตามและประเมินผลความรู้

ผลที่ได้จากกิจกรรมวิจัยการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในแต่ละด้าน สามารถวิเคราะห์ผลได้ดังนี้

4.2.1 กระบวนการจัดการความรู้ด้านทักษะการดำรงชีวิตประจำวัน

ความสามารถในการบริหารจัดการระบบการเงิน มีกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

1) การบ่งชี้และค้นหาความรู้ พบว่า องค์กรความรู้ที่ครอบครัวจำเป็นต้องมีเพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการระบบการเงินในครอบครัว ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับระบบการเงินและการบัญชี การทำบัญชีรายรับรายจ่าย การวางแผนทางการเงิน และการปลูกฝังการใช้เงินแก่บุตรหลาน โดยเมื่อผู้ร่วมเรียนรู้ได้วิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ทางด้านการเงินที่ครอบครัวจำเป็นต้องมีจากการ

ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้ค้นพบว่า ครอบครัวยังมีปัญหาเรื่องการใช้จ่ายเงินเกินรายรับ ขาดการทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครัวเรือน ไม่มีการวางแผนการใช้จ่าย ขาดประสบการณ์ในการวางแผนทางการเงิน และไม่มีภูมิความต้านทานต่อค่านิยมของสังคมด้านวัตถุนิยมซึ่งส่งผลกระทบต่อการใช้จ่ายเงินของครอบครัว

2) การสร้างและแสวงหาความรู้ พบว่า แหล่งความรู้ทางการเงิน มาจากบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน ศูนย์การเรียนรู้ สื่อต่างๆ การศึกษาดูงาน สถาบันทางการเงิน และธนาคาร นอกจากนั้นครอบครัวได้มีการสร้างความรู้โดยการเข้าร่วมกิจกรรม การฝึกอบรม และมีการทดลองใช้หลังจากที่ได้รับความรู้มา

3) การจัดเก็บและสืบค้นความรู้ พบว่า ใช้วิธีการจำ จดบันทึก และทำบัญชีครัวเรือน

4) การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ พบว่า ใช้การพูดคุย และการให้คำปรึกษาภายในครอบครัว และเพื่อนบ้าน

5) การนำความรู้ไปใช้ พบว่า ครอบครัวได้มีการนำความรู้ทางการเงินที่ได้รับไปทดลองปฏิบัติจริงภายในครอบครัว และในกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน

6) การติดตามและประเมินผลความรู้ พบว่า การติดตามและประเมินผลด้านการเงินของครอบครัวใช้วิธีการประเมินจากการทำบัญชีรายรับรายจ่าย และสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว

4.3.2 กระบวนการจัดการความรู้ด้านทักษะเฉพาะบุคคลและทักษะทางสังคม

การสร้างความมั่นใจในตนเอง มีกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

1) การค้นหาความรู้ พบว่า องค์ความรู้ที่ครอบครัวต้องมีเพื่อนำมาใช้ในการสร้างความมั่นใจในตนเอง ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับบุคลิกภาพ การวางตัว การพูด การสื่อสาร กิริยาท่าทาง การแต่งกาย และการมีสุขภาพจิตที่ดี โดยเมื่อผู้ร่วมเรียนรู้ได้วิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ในการสร้างความมั่นใจในตนเองจากการร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้ค้นพบว่า สาเหตุของการขาดความมั่นใจซึ่งเป็นผลทำให้ไม่กล้าแสดงออก ในเรื่องต่างๆ เนื่องมาจากครอบครัวไม่มีการฝึกฝน ไม่มีการอบรม ขาดประสบการณ์ และขาดความรู้

2) การสร้างและแสวงหาความรู้ พบว่า แหล่งความรู้เพื่อนำมาใช้ในการสร้างความมั่นใจในตนเอง มาจากการศึกษาและเลียนแบบจากผู้นำในชุมชน และบุคคลตัวอย่างที่ได้รับการชื่นชมจากคนในสังคม หนังสือ วารสาร และสื่อต่างๆ ส่วนการสร้างความมั่นใจในตนเองให้เพิ่มขึ้นมาจากการดูแลสุขภาพร่างกายให้ดี การเข้าวัดปฏิบัติธรรมเพื่อให้มีจิตใจที่ดีและสงบ

3) การจัดเก็บและสืบค้นความรู้ พบว่า ใช้วิธีการจำ เลียนแบบ และบอกต่อ

4) การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ พบว่า ใช้วิธีการพูดคุย แลกเปลี่ยน และให้คำแนะนำระหว่างบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน และชุมชน

5) การนำความรู้ไปใช้ พบว่า ผู้ร่วมเรียนรู้ให้ความเห็นโดยรวมว่าควรมีการเข้าร่วมกิจกรรมของสังคม และต้องกล้าแสดงออกเมื่อได้รับโอกาส

6) การติดตามและประเมินผลความรู้ พบว่า การสร้างความมั่นใจในตนเอง สามารถติดตามและประเมินผลความสำเร็จได้จากกิจกรรมที่เข้าร่วม และดูจากผลสะท้อนด้านความคิดเห็นของบุคคลภายในครอบครัวและเพื่อนบ้าน

4.3.3 กระบวนการจัดการความรู้ด้านทักษะการประกอบอาชีพ

ความสามารถในการประกอบอาชีพ มีกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

1) การค้นหาความรู้ พบว่า องค์ความรู้สำคัญที่ครอบครัวจำเป็นต้องทราบ เพื่อนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ คือ ความรู้เกี่ยวกับแหล่งอาชีพที่ต้องการ และผู้เชี่ยวชาญด้านอาชีพนั้นๆ โดยเมื่อผู้ร่วมเรียนรู้ได้ร่วมกันวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนาทักษะการประกอบอาชีพ ทำให้ผู้ร่วมเรียนรู้ค้นพบว่า ปัญหาในการพัฒนาทักษะอาชีพของครอบครัว เนื่องมาจากการขาดทักษะเฉพาะทาง ขาดการเรียนรู้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ไม่มีความรู้ทางการตลาด ขาดการสนับสนุนด้านการตลาด ขาดความรู้ด้านเทคโนโลยี (เช่น อินเทอร์เน็ต) ขาดการถ่ายทอดความรู้ ไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภายนอกกลุ่ม ขาดผู้รู้และผู้ที่มีทักษะความชำนาญเฉพาะด้าน และขาดแรงงาน

2) การสร้างและแสวงหาความรู้ พบว่า แหล่งความรู้ด้านอาชีพ มาจากบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน ศูนย์การเรียนรู้ สื่อต่างๆ การศึกษาดูงาน นอกจากนั้นครอบครัวได้มีการสร้างความรู้และพัฒนาทักษะอาชีพเพิ่มขึ้น โดยการใช้ความรู้ทางวิชาการที่ได้รับมาร่วมกับประสบการณ์มาประยุกต์ใช้โดยการทดลองปฏิบัติจริง การเข้าร่วมกิจกรรมการฝึกอบรม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มอาชีพ

3) การจัดเก็บและสืบค้นความรู้ พบว่า ใช้วิธีการจำ จดบันทึก และบอกต่อ

4) การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้ พบว่า ใช้วิธีการพูดคุย แลกเปลี่ยน และให้คำแนะนำคำปรึกษาระหว่างบุคคลในครอบครัว และเพื่อนบ้านที่สนิท

5) การนำความรู้ไปใช้ พบว่า ได้มีการนำความรู้ด้านทางวิชาการด้านการประกอบอาชีพนั้นๆ ที่ได้รับเพิ่มเติมมาประยุกต์ใช้ร่วมกับประสบการณ์ โดยมีการนำไปทดลองปฏิบัติจริง

6) การติดตามและประเมินผลความรู้ พบว่า มีการประเมินผลทักษะการประกอบอาชีพของครอบครัวโดยใช้การเปรียบเทียบกับผลผลิตที่ได้จากวิธีเดิมและวิธีใหม่ และประเมินจากสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว

4.4 ปัญหาและแนวทางการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

4.4.1 ปัญหาหลักในกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

จากผลการวิเคราะห์ที่ได้มาจากกิจกรรมวิจัยการจัดการความรู้ของครอบครัว เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในแต่ละด้าน โดยผลการวิเคราะห์ในภาพรวม พบว่า ปัญหาหลักในกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตทั้ง 3 ด้าน มีดังนี้

1) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) พบว่า ครอบครัวยังไม่มีวิธีการจัดเก็บและรวบรวมความรู้และข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นระบบ ในการช่วยให้สมาชิกครอบครัวยังสามารถค้นหาและนำไปใช้ประโยชน์ได้ง่ายและสะดวกรวดเร็ว โดยในขั้นตอนนี้มักจะใช้วิธีการจำ จดบันทึก เลียนแบบและการบอกต่อ ตัวอย่างเช่น วิธีการทำนาครอบครัวส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำกันจนทุกฤดูกาลทุกปีจนกลายเป็นความคุ้นเคยและเคยชินโดยไม่ต้องจดจำจนกลายเป็นวิธีการดำรงชีวิต แต่ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่นิยมทำอาชีพเกษตรกรรม มักจะไปทำงานโรงงาน หรือถ้ามีความรู้ก็จะเข้าเมืองไปทำงานบริษัท ดังนั้นจึงทำให้มีปัญหาในการสูญหายเรื่องของภูมิปัญญา และข้อมูลต่างๆ เนื่องจากไม่มีกระบวนการการจัดเก็บที่เป็นระบบ นอกจากนั้นมีภูมิปัญญาเรื่องของขนมพื้นบ้าน เช่น วิธีการทำขนมกระยาสารท ส่วนใหญ่ชาวบ้านที่ทำขนมกระยาสารทเป็นผู้ใหญ่ก่อนไปทางผู้สูงอายุ และขนมชนิดนี้นิยมทำเฉพาะช่วงเทศกาลเท่านั้นคนรุ่นใหม่ไม่นิยมรับประทาน จึงทำให้อาจเกิดการสูญหายของภูมิปัญญาเหล่านี้ต่อไปในอนาคต เนื่องจากไม่มีการสืบทอดในรุ่นต่อไป และคนรุ่นเก่าไม่มีระบบการจัดเก็บที่สามารถสืบค้นได้

2) การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) พบว่า ครอบครัวยังสามารถวิเคราะห์ และทราบว่ามียังมีความรู้ใดบ้างที่มีความจำเป็นและมีความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะชีวิตในด้านต่างๆ แต่ครอบครัวยังไม่สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ได้ โดยผู้ร่วมเรียนรู้ส่วนใหญ่ได้ให้ข้อมูลว่าเนื่องจากมีความรู้ที่น้อยและอ่านหนังสือไม่ออกจึงทำให้ขาดความมั่นใจในการติดต่อประสานงานทำให้ไม่กล้าติดต่อตามสถานที่ราชการ หรือแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ไม่มีผู้นำที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางเพื่อช่วยในการติดต่อประสานงาน นอกจากนั้นผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่กล่าวว่า ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ ไม่รู้วิธีการใช้เครื่องมือสื่อสารต่างๆ เช่น อินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ จึงทำให้ไม่สนใจ และเห็นความสำคัญหรือความจำเป็นในการใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงข้อมูลแหล่งเรียนรู้ต่างๆ

3) การถ่ายทอดและแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) พบว่า ครอบครัวยังในโคกโคเตมามีการถ่ายทอดความรู้ของครอบครัวโดยใช้วิธีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในครอบครัว และเฉพาะกลุ่มเพียงเท่านั้น ไม่มีการแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายอื่นๆ โดยผู้ร่วมเรียนรู้บางส่วนกล่าวว่า เนื่องจากเป็นความลับของครอบครัว

4.4.2 แนวทางการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

การศึกษาแนวทางการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต คณะผู้วิจัยได้ให้ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมกันคิดค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวที่ไม่ดี และส่งผลต่อการพัฒนาทักษะชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ข้อค้นพบที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มผู้เรียนรู้ มีดังนี้

1) ควรมีการจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) พบว่า ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ร่วมกันให้ข้อคิดเห็นว่า แนวทางในการจัดการความรู้ของครอบครัวให้เป็นระบบ จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บข้อมูล และมีการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการบันทึกจัดเก็บข้อมูลต่างๆ ของครอบครัว โดยเครื่องมือที่นำมาช่วยในการจัดเก็บบันทึกข้อมูลต่างๆ อาจใช้คอมพิวเตอร์ เครื่องบันทึกเสียง โทรศัพท์มือถือ กล้องถ่ายวิดีโอ หรือสื่ออื่นๆ เพื่อช่วยเก็บ

บันทึกข้อมูลต่างๆ ไว้ เพื่อช่วยให้สมาชิกครอบครัวสามารถค้นหาและนำไปใช้ประโยชน์ได้ง่ายและสะดวกรวดเร็ว

2) วิธีการเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) พบว่า ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ร่วมกันให้ข้อคิดเห็นว่ากระบวนการในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ควรมีการติดต่อผ่านผู้นำที่สามารถช่วยอำนวยความสะดวกได้ ผ่านบุคคลที่รู้จักที่สามารถช่วยให้เข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ หรือใช้วิธีติดต่อผ่านเครือข่ายกลุ่มผู้ร่วมอาชีพ สำหรับกรณีที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้เพราะมีความรู้หรืออ่านหนังสือไม่ออกสามารถแก้ไขโดยให้ลูกหลานช่วยอ่านให้ฟัง ส่วนด้านเทคโนโลยีและวิธีการใช้เครื่องมือสื่อสารต่างๆ ในชุมชนควรมีการให้ประชาสัมพันธ์เพื่อณรงค์ให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการใช้สื่อต่างๆ เพื่อเข้าถึงแหล่งความรู้ และมีการจัดอบรมเพื่อให้ความรู้เพิ่มเติมแก่คนในชุมชน นอกจากนี้ครอบครัวสามารถขอคำแนะนำจากผู้มีความรู้หรือผู้เชี่ยวชาญในการใช้เครื่องมือสื่อสารต่างๆ รวมทั้งให้การความสำคัญต่อการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงข้อมูลแหล่งเรียนรู้ต่างๆ

3) วิธีการถ่ายทอดและแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) พบว่า ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ร่วมกันให้ข้อคิดเห็นว่า ในการพัฒนาทักษะชีวิตแต่ละด้านควรมีการสร้างกลุ่มเรียนรู้เฉพาะขึ้นมาเพื่อให้มีการถ่ายทอดและแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ที่ตรงกับความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของทักษะการประกอบอาชีพควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มอาชีพเดียวกัน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และมีการขยายเครือข่ายไปสู่ในวงที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น จากระดับหมู่บ้านไปสู่ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับประเทศ ต่อไป

4.5 การหาแนวทางและเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวในการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวในการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการวิจัยครั้งนี้ได้ตั้งเป้าหมายการเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อมุ่งพัฒนา 3 ประเด็น คือ การพัฒนาสมาชิกของครอบครัว (การพัฒนาคน) การพัฒนาทักษะชีวิตของครอบครัว (องค์ความรู้และการนำไปใช้) และการพัฒนาครอบครัวไปสู่ครอบครัวแห่งการเรียนรู้ สำหรับเป้าหมายสุดท้ายที่โครงการวิจัยนี้คาดหวังจากกลุ่มผู้เรียนรู้ในด้านการจัดการความรู้ของครอบครัว คือ การที่กลุ่มคน (ตัวแทนผู้เรียนรู้) ที่ดำเนินการจัดการความรู้ร่วมกัน ได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของกระบวนการจัดการความรู้เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตของตนเองและสมาชิกครอบครัวได้ โดยได้ให้ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ได้มีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการจัดการความรู้เพื่อนำมาพัฒนาทักษะชีวิตร่วมกัน และช่วยกันค้นหาแนวทางการจัดการความรู้รวมทั้งวิธีการที่จะช่วยเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้งานในการจัดการความรู้ของครอบครัวตนเองและในชุมชนได้

หลังจากที่ได้มีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้เพื่อหาแนวทางและกระบวนการในการเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวในการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พบว่า ส่วนใหญ่มีความต้องการให้มีการจัดกิจกรรมการศึกษาดูงาน (Study

tour) ณ ชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จทั้งวิธีการดำเนินชีวิตควบคู่ไปกับการอนุรักษ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมแบบไทย พร้อมทั้งสามารถเพิ่มคุณภาพชีวิตให้แก่คนในชุมชนโดยมีการนำเอาภูมิปัญญาไทยด้านต่างๆ มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และเพิ่มมูลค่า พร้อมทั้งสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน โดยชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อเป็นชุมชนต้นแบบสำหรับการไปศึกษาดูงานในการวิจัยนี้ คือ ชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวาย

การศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวาย

ผลการศึกษาที่มาจากการสะท้อนแนวคิดของกลุ่มผู้เรียนรู้หลังจากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการ จนกระทั่งถึงกิจกรรมสุดท้าย คือ การศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวาย เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตโดยอาศัยกิจกรรมการจัดการความรู้เพื่อให้ครอบครัวสามารถจัดการความรู้ทักษะชีวิตได้สำเร็จ โดยผลสะท้อนแนวคิดในภาพรวมของกลุ่มผู้เรียนรู้ที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการทั้งหมด พบว่า กลุ่มผู้เรียนรู้ได้เกิดการเรียนรู้และมีองค์ความรู้เกิดขึ้นซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ในการพัฒนาทักษะชีวิตด้านทักษะการประกอบอาชีพเพื่อให้บรรลุความสำเร็จ โดยผู้ร่วมเรียนรู้ได้ค้นพบ องค์ความรู้ในเรื่องของการผลิตสินค้าให้เป็นที่ต้องการของตลาดจะต้องมีองค์ประกอบใดบ้าง จากการได้เข้าไปเยี่ยมชมในส่วนของการจัดแสดงผลิตภัณฑ์ต่างๆ ของชุมชน โดยผู้เรียนรู้ได้เข้าใจถึงความสำคัญถึงการออกแบบผลิตภัณฑ์โดยรูปแบบผลิตภัณฑ์ควรมีความหลากหลาย และต้องมีการพัฒนาวิธีการและรูปแบบการทำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นต่างๆ เพื่อให้ตรงตามความต้องการตลาด โดยทางทีมงานเทศบาลดอนหวายได้มีการนำผลงานของสมาชิกทั้งหมดมาจัดแสดง เพื่อต้องการชี้ให้กลุ่มผู้เรียนรู้จากตำบลโคกโคเฒ่าเห็นว่า การจัดการธุรกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จสมาชิกของกลุ่มชุมชนแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวายต้องมีความร่วมมือร่วมใจและสามัคคีปรองดอง ประกอบกับผู้นำ ต้องมีความสามารถในการบริหารจัดการคนของตนเองโดยรู้จักแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามความถนัดของแต่ละบุคคลเพื่อให้เกิดการทำงานเป็นกลุ่มในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการหาตลาดในการจัดจำหน่ายสินค้าให้แก่สมาชิก นอกจากนั้นตัวแทนผู้บริหารของทางเทศบาลดอนหวายยังได้แนะนำถึงกลยุทธ์ในการขายโดยให้ความสำคัญด้านราคา โดยเน้นสินค้าต้องขายในราคาระมัดระวังและเหมาะสมกับคุณภาพของผลิตภัณฑ์และกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย

สำหรับองค์ความรู้อื่นๆ ที่กลุ่มผู้เรียนรู้ได้เกิดการเรียนรู้ คือ การนำเอาความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาต่อยอดเป็นอาชีพในชุมชน ตัวอย่างเช่น การทำผลิตภัณฑ์น้ำพริกโดยทางเทศบาลดอนหวายได้มีการคัดเลือกสูตรน้ำพริกที่ชาวบ้านในชุมชนให้การยอมรับว่าเป็นภูมิปัญญาของชุมชนมาทำการพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน พร้อมทั้งมีการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อสะดวกในการนำมาจัดจำหน่าย และขายได้ง่าย รวมทั้งทางทีมวิทยากรได้ให้ความรู้ด้านการตลาดในการเริ่มต้นทำตลาดใหม่ต้องมีวิธีการอย่างไรจึงทำให้จะขายสินค้าได้ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการไปศึกษาดูงานทำให้กลุ่มผู้เรียนรู้จากชุมชนโคกโคเฒ่าได้มีการเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์ภายในท้องถิ่นของชุมชนว่าเป็นเพราะเหตุใดผลิตภัณฑ์ของชุมชนจึงไม่มีตลาด ทั้งที่ผลิตภัณฑ์ค่อนข้างมีความหลากหลาย ผลการวิเคราะห์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทำให้ผู้เรียนรู้ได้สรุป

โดยให้ข้อคิดเห็นว่า เกิดจากการขาดความร่วมมือกันภายในกลุ่มอย่างจริงจัง ทำให้สมาชิกไม่สามารถรวมตัว หรือสามารถจัดตั้งกลุ่มที่มีความผูกพันกันอย่างเหนียวแน่นขึ้นมาได้ หรือบางครั้งรวมกลุ่มกันได้แต่ไม่เป็นกลุ่มถาวรทำให้การทำผลิตภัณฑ์ต่างๆ ขาดความต่อเนื่องส่งผลกระทบต่อการผลิตและยอดการจัดจำหน่าย เนื่องจากไม่สามารถผลิตได้ในช่วงที่ตลาดมีความต้องการ เพราะการผลิตสินค้าส่วนใหญ่เป็นไปตามความต้องการของสมาชิกกลุ่มโดยส่วนใหญ่มักจะทำการผลิตเฉพาะในช่วงเวลาที่สมาชิกกลุ่มว่างจากการประกอบอาชีพหลัก นอกจากนั้นตัวแทนผู้เรียนรู้ได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจากการที่ได้ไปดูงาน ณ ชุมชนต้นแบบว่าปัจจัยหลักที่ช่วยให้ชาวแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวายมีการปรับปรุงพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เกิดจากการได้รับการส่งเสริมสนับสนุน และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ชุมชน และจากภายนอกชุมชน เช่น การศึกษา นอกโรงเรียน สถาบันราชภัฏที่อยู่ในชุมชน หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น

นอกจากนั้นจากการไปศึกษาดูงานครั้งนี้ ทำให้กลุ่มผู้เรียนรู้ได้เห็นถึงความสำคัญของทักษะชีวิตด้านทักษะเฉพาะบุคคลและทักษะทางสังคม โดยทุกคนเกิดการเรียนรู้ในหน้าที่ของตนเองและมีการจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันภายในกลุ่มที่ได้รับมอบหมายในการทำงานเป็นทีม เพื่อดำเนินกิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการต่างๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ จากการที่ผู้เรียนรู้ได้ทำกิจกรรมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดการพบปะพูดคุยระหว่างสมาชิกในกลุ่มมากยิ่งขึ้น และได้เรียนรู้ว่าในการทำกิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกันเพื่อให้การทำกิจกรรมต่างๆ ประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องมีการจัดระเบียบการทำงานเป็นทีมในเรื่องของการตรงต่อเวลา กำหนดการ และการนัดหมายต่างๆ เพื่อให้กิจกรรมต่างๆ ประสบความสำเร็จตามแผนและเป้าหมายที่สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันกำหนดไว้ เกิดการเรียนรู้ถึงวิธีการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม หรือเป็นทีมจะต้องมีใจเป็นส่วนรวม ยอมรับและเคารพกฎกติกาของกลุ่ม และต้องไม่ใช้ความคิดของตนเองเป็นใหญ่ โดยผู้ร่วมเรียนรู้ได้แสดงความเห็นในประเด็นนี้ว่า การทำงานไม่ว่าจะเป็นกลุ่มขนาดเล็ก หรือขนาดใหญ่ สิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จได้ คือ ต้องมีใจที่พร้อมและยอมรับกับสิ่งที่ได้รับมอบหมาย ให้มีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ในกรณีที่มีปัญหาเกิดขึ้น ต้องพร้อมที่จะยอมรับ เรียนรู้ และแก้ไข ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ได้มีกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้ได้แสดงข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนโคกโคเต่าในปัจจุบัน คือ การขาดการรวมตัวกันที่เข้มแข็งของสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างกลุ่มอาชีพอย่างเป็นรูปธรรม การขาดรูปแบบการบริหารจัดการแบ่งปันผลประโยชน์ในรูปของหุ้นที่ชัดเจนทำให้สมาชิกขาดความไว้วางใจ ประกอบกับชุมชนไม่มีการรวมหุ้น ถึงแม้ว่าสมาชิกจะมีความรู้ความสามารถในการทำผลิตภัณฑ์ได้หลากหลายก็ตามจึงทำให้ขาดความเข้มแข็งในการรวมพลังในการสร้างกลุ่มอาชีพ

4.6 การประเมินผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลการประเมินการจัดกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่องการจัดการความรู้ของครอบครัวและชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พบว่า ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ที่มาจากครอบครัวในตำบลโคกโคเต่ามีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมวิจัยโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($X = 3.823$, $SD. = 0.366$) เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ที่มาจากครอบครัวใน

ตำบลโคกโคเฒ่ามีความพึงพอใจเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้ในการเข้าร่วมกิจกรรมวิจัยและคาดว่าจะถ่ายทอดเรื่องราวที่เข้ากิจกรรมการจัดการความรู้ให้สมาชิกครอบครัวและเพื่อนบ้านได้รับรู้ มากเป็นอันดับแรก ($\bar{X} = 4.222$, $SD. = 0.666$) รองลงมา คือสถานที่จัดอบรมและการให้บริการอื่นๆ ($\bar{X} = 4.000$, $SD. = 0.707$) และ คุณลักษณะของวิทยากร ($\bar{X} = 4.000$, $SD. = 0.157$) เอกสารประกอบและอุปกรณ์ที่ใช้ ($\bar{X} = 3.888$, $SD. = 0.600$) ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการความรู้ ($\bar{X} = 3.814$, $SD. = 0.362$) และ การจัดการความรู้ในครอบครัวและชุมชน ($\bar{X} = 3.733$, $SD. = 0.990$) ตามลำดับ และมีความพึงพอใจต่อระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสม เป็นอันดับสุดท้าย ($\bar{X} = 3.333$, $SD. = 1.581$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านปรากฏผลดังนี้

ด้านการจัดการความรู้ในครอบครัวและชุมชน พบว่า ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ที่มาจากครอบครัวในตำบลโคกโคเฒ่า มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการจัดการความรู้ในครอบครัวและชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.733$, $SD. = 0.990$) โดยมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหาวายเป็นอันดับแรก ($\bar{X} = 3.888$, $SD. = 0.927$) รองลงมา คือ กิจกรรมความรู้ทักษะชีวิตทั้ง 3 ด้าน ($\bar{X} = 3.666$, $SD. = 0.866$) และกิจกรรมกลุ่มการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคในการจัดการความรู้ ($\bar{X} = 3.666$, $SD. = 1.000$) ตามลำดับ

ด้านคุณลักษณะวิทยากร พบว่า ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ที่มาจากครอบครัวในตำบลโคกโคเฒ่า มีความพึงพอใจต่อคุณลักษณะวิทยากร อยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 3.888$, $SD. = 1.536$) โดยมีความพึงพอใจต่อการตอบคำถามของวิทยากร ($\bar{X} = 4.111$, $SD. = 0.6000$) เป็นอันดับแรก รองลงมาพึงพอใจต่อการถ่ายทอดและความรู้ของวิทยากร ($\bar{X} = 3.888$, $SD. = 1.536$)

ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการความรู้ พบว่า ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ที่มาจากครอบครัวในตำบลโคกโคเฒ่า มีความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการความรู้ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.814$, $SD. = 0.362$) โดยเห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้จะช่วยให้เกิดการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนได้เป็นอันดับแรก ($\bar{X} = 4.222$, $SD. = 0.666$) รองลงมากิจกรรมวิจัยครั้งนี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนโคกโคเฒ่าได้ ($\bar{X} = 4.111$, $SD. = 0.600$) กิจกรรมกลุ่มทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาชุมชน ($\bar{X} = 4.000$, $SD. = 0.500$) ความรู้และประสบการณ์ครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพต่อไป ($\bar{X} = 3.777$, $SD. = 0.666$) และการอบรมช่วยพัฒนาและเพิ่มศักยภาพในตนเอง ($\bar{X} = 3.333$, $SD. = 1.500$) ตามลำดับ และเห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมวิจัยทำให้ได้ความรู้ตรงกับความต้องการ เป็นอันดับสุดท้าย ($\bar{X} = 3.444$, $SD. = 1.424$)

ตารางที่ 4.1 ผลการประเมินการจัดกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเรื่องการจัดการความรู้ของครอบครัวและชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

หัวข้อการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	S.D	ระดับ	อันดับ
1. การจัดการความรู้ในครอบครัวและชุมชน	3.733	0.99	ปานกลาง	5
1.1 ทักษะชีวิต	3.666	0.866	ปานกลาง	3
1.2 กิจกรรมกลุ่ม เรื่องการ วิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งโอกาสและอุปสรรคในการจัดการความรู้	3.666	1	ปานกลาง	3
1.3 การศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวาย	3.888	0.927	ปานกลาง	1
2 คุณลักษณะวิทยากร	4.000	0.157	ดี	2
2.1 การถ่ายทอดและความรู้ของวิทยากร	3.888	1.536	ปานกลาง	2
2.2 การตอบคำถามของวิทยากร	4.111	0.600	ดี	1
3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการความรู้	3.814	0.362	ปานกลาง	4
3.1 ได้ความรู้ตรงกับความต้องการ	3.444	1.424	ปานกลาง	6
3.2 กิจกรรมกลุ่มทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาชุมชน	4.000	0.500	ดี	3
3.3 การเข้าร่วมอบรมช่วยพัฒนาและเพิ่มศักยภาพในตนเอง	3.333	1.500	ปานกลาง	5
3.4 ความรู้และประสบการณ์ครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ ต่อไป	3.777	0.666	ปานกลาง	4
3.5 กิจกรรมการจัดการความรู้ครั้งนี้จะช่วยให้เกิดการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนได้	4.222	0.666	ดี	1
3.6 กิจกรรมการจัดการความรู้ครั้งนี้จะช่วยให้เสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนโคกโคเตมาได้	4.111	0.600	ดี	2
4. ระยะเวลาในการอบรม	3.333	1.581	ปานกลาง	6
5. เอกสารประกอบและอุปกรณ์ที่ใช้ในการอบรม	3.888	0.600	ปานกลาง	3
6. สถานที่จัดอบรมและการให้บริการอื่นๆ	4.000	0.707	ดี	2
7. คาดว่าจะถ่ายทอดเรื่องราวที่เข้ากิจกรรมการจัดการความรู้ให้สมาชิกครอบครัวและเพื่อนบ้านได้รับรู้	4.222	0.666	ดี	1
ความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมวิจัยโดยรวม	3.823	0.366	ปานกลาง	

4.2.2 การประเมินผลกิจกรรมวิจัยการศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวาย

ผลการประเมินการจัดกิจกรรมการศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวาย เพื่อเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิต พบว่า ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ที่มาจากครอบครัวในตำบลโคกโคเฒ่ามีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมวิจัย การศึกษาดูงานโดยรวม อยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.439$, $SD. = 0.147$) เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ที่มาจากครอบครัวในตำบลโคกโคเฒ่ามีความพึงพอใจเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้ในการ เข้าร่วมกิจกรรมวิจัยศึกษาดูงานคาดว่าจะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน มากเป็นอันดับแรก ($\bar{X} = 4.833$, $SD. = 0.408$) รองลงมา คือประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานครั้งนี้ ($\bar{X} = 4.583$, $SD. = 0.252$) และ ประสพการณ์ที่ได้รับจากการศึกษาดูงาน เป็นอันดับสุดท้าย ($\bar{X} = 4.125$, $SD. = 0.083$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านปรากฏผลดังนี้

ด้านประสพการณ์ที่ได้รับจากการศึกษาดูงาน พบว่า ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ที่มาจาก ครอบครัวในตำบลโคกโคเฒ่า ให้ความเห็นว่าได้รับประสพการณ์จากการศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวายโดยรวม อยู่ในระดับดี โดยผู้ร่วมเรียนรู้มีความเห็นตรงกันว่า ทักษะที่ทุกคนได้รับ จากการศึกษาดูงานครั้งนี้มากเป็นอันดับแรกและในระดับดี ได้แก่ ทักษะการดำเนินชีวิตประจำวันของ ชุมชนควรสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่ จึงนำความเจริญมาสู่ชุมชน ทักษะกิจกรรมการจัดการ ความรู้ในครอบครัวและชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และทักษะส่วนบุคคลและทักษะทาง สังคมมีผลต่อการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดการสร้างกลุ่มอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = 4.1666$, $SD. = 0.408$) และประสพการณ์ที่ได้รับรองลงมา คือ ทักษะทางสังคมและทักษะการประกอบอาชีพมีผลต่อ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ($\bar{X} = 4.000$, $SD. = 0.000$)

ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาดูงาน พบว่า ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ที่มาจาก ครอบครัวในตำบลโคกโคเฒ่า มีความพึงพอใจต่อประโยชน์ที่ได้รับจากการไปศึกษาดูงานครั้งนี้ อยู่ใน ระดับดี ($\bar{X} = 4.583$, $SD. = 0.252$) โดยการศึกษาดูงานครั้งนี้ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการ ทำงานเป็นทีม ต้องไม่เห็นแก่ตัวและเห็นแก่เงิน จึงจะทำให้การรวมกลุ่มเกิดความสำเร็จ และ ทำให้ เห็นกระบวนการบริหารจัดการและการพัฒนาทักษะอาชีพของกลุ่มอาชีพสตรี เป็นอันดับแรก ($\bar{X} = 4.833$, $SD. = 0.408$) รองลงมา คือ ได้ความรู้ตรงกับความต้องการสามารถนำไปใช้เป็นตัวอย่าง เพื่อ พัฒนาทักษะชีวิตในด้านต่างๆ รวมทั้งพัฒนาและเพิ่มศักยภาพในตนเอง ($\bar{X} = 4.666$, $SD. = 0.516$) และทำให้เห็นว่าทำให้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชน ความสามัคคี จึงทำให้ ครอบครัวและชุมชนมีการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข มีความเข้มแข็งและยั่งยืน ($\bar{X} = 4.500$, $SD. = 0.547$) และทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารจัดการที่ดีต้องเริ่มที่ตัวบุคคลจึงทำให้การ รวมกลุ่มมีความเข้มแข็ง ($\bar{X} = 4.500$, $SD. = 0.547$) ตามลำดับ ส่วนประสพการณ์และความรู้ครั้งนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ ต่อไป เป็นอันดับสุดท้าย ($\bar{X} = 4.166$, $SD. = 0.408$)

ตารางที่ 4.2 ผลการประเมินการจัดกิจกรรมการศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวาย เพื่อเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

หัวข้อการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	S.D	ระดับ	อันดับ
1. ประสบการณ์ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวาย	4.125	0.083	ดี	3
1.1 ทักษะการดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชนควรสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่ จึงนำความเจริญมาสู่ชุมชน	4.166	0.408	ดี	1
1.2 ทักษะส่วนบุคคลและทักษะทางสังคมมีความสำคัญต่อการสร้างเครือข่ายชุมชน	4.000	0.000	ดี	2
1.3 ทักษะส่วนบุคคลและทักษะทางสังคมมีผลต่อการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดการสร้างกลุ่มอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น	4.166	0.408	ดี	1
1.4 ทักษะทางสังคมและทักษะการประกอบอาชีพมีผลต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	4.166	0.408	ดี	1
2. ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาศึกษาดูงานครั้งนี้	4.583	0.252	ดี	2
2.1 ทำให้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชน ความสามัคคี จึงทำให้ครอบครัวและชุมชนมีการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข มีความเข้มแข็งและยั่งยืน	4.500	0.547	ดี	3
2.2 ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของการบริหารจัดการที่ดีต้องเริ่มที่ตัวบุคคลจึงทำให้การรวมกลุ่มมีความเข้มแข็ง	4.500	0.574	ดี	3
2.3 ทำให้เห็นความสำคัญของการทำงานเป็นทีม ต้องไม่เห็นแก่ตัวและเห็นแก่เงิน จึงจะทำให้การรวมกลุ่มเกิดความสำเร็จ	4.833	0.408	ดี	1
2.4 ทำให้เห็นกระบวนการบริหารจัดการและการพัฒนาทักษะอาชีพของกลุ่มอาชีพสตรี	4.833	0.408	ดี	1
2.5 ได้ความรู้ตรงกับความต้องการสามารถนำไปเป็นตัวอย่าง เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในด้านต่างๆ รวมทั้งพัฒนาและเพิ่มศักยภาพในตนเอง	4.666	0.516	ดี	2
2.6 ประสบการณ์และความรู้ครั้งนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ ต่อไป	4.166	0.408	ดี	4
3. การศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวายมีประโยชน์ต่อท่าน และชุมชนมาก/น้อยเพียงใด	4.833	0.408	ดี	1
ความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการศึกษาดูงานโดยรวม	4.439	0.147	ดี	

4.7 ปัจจัยภายในและภายนอกครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัว เพื่อการพัฒนาทักษะชีวิต

ผลจากการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ของครอบครัวในชุมชนโคกโคเฒ่า โดยผ่านกระบวนการระดมความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และอภิปรายระหว่างนักวิจัย และกลุ่มผู้เรียนรู้ เกี่ยวกับปัจจัยทั้งภายในและภายนอกครอบครัวที่มีผลกระทบต่อกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์ผลด้วยการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค (SWOT ANALYSIS) โดยจุดอ่อนและจุดแข็งเกิดจากปัจจัยภายในครอบครัว ส่วนโอกาสและอุปสรรคเกิดจากปัจจัยภายนอกครอบครัว โดยสามารถนำมาวิเคราะห์ SWOT ได้ดังนี้

ปัจจัยภายในครอบครัวที่มีผลกระทบต่อกระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต คือ ปัจจัยด้านตัวบุคคลที่เป็นผู้นำและสมาชิกของครอบครัว ซึ่งผู้เรียนรู้เห็นว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด โดยผลการวิจัย จากการระดมความคิดเห็นและประชุมกลุ่มย่อย พบว่า สมาชิกของครอบครัวในชุมชนโคกโคเฒ่าส่วนใหญ่มีการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จนถึงระดับปริญญาตรี และครอบครัวยังมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายโดยมีการอยู่ร่วมกันของคนหลายรุ่นทำให้ยังมีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ผู้นำและสมาชิกครอบครัวมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทักษะชีวิตที่ตนเองต้องการมีความรู้และต้องการพัฒนาเพื่อให้เกิดทักษะชีวิตดังกล่าว และจากการเข้าร่วมกิจกรรม PAR พบว่าเมื่อครอบครัวได้รับองค์ความรู้แล้วสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาเพื่อให้มีทักษะเพิ่มขึ้น แต่อย่างไรก็ตามกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวยังมีปัญหาเรื่องการจัดเก็บยังใช้ระบบความจำโดยใช้วิธีการบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่นเพียงเท่านั้น ซึ่งอาจทำให้เกิดการสูญหายของความรู้ในอนาคต เพราะไม่สามารถสืบค้นย้อนกลับได้ นอกจากนี้กระบวนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้มีเพียงในครอบครัว หรือเฉพาะเครือญาติซึ่งเป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ เท่านั้นจึงทำให้ไม่มีการพัฒนาหรือต่อยอดความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นเนื่องจากการกลัวความลับรั่วไหล นอกจากนี้ผู้ร่วมเรียนรู้ในกลุ่มยังให้ความเห็นว่า สมาชิกของครอบครัวในตำบลโคกโคเฒ่าบางกลุ่มที่มีความรู้่น้อยทำให้มีอุปสรรคในการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ นอกจากนี้การขาดความรู้ความเข้าใจของครอบครัวในการใช้เทคโนโลยีทำให้ครอบครัวไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ ประกอบกับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้และเข้าถึงเทคโนโลยี

ปัจจัยภายนอกครอบครัวที่มีผลกระทบต่อกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น คือ การเปลี่ยนแปลงในสังคมและรูปแบบการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันทำให้ครอบครัวมีการเรียนรู้วิธีการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีต่างๆ ทำให้ครอบครัวมีโอกาสในการค้นหา เรียนรู้และพัฒนาความรู้เพื่อทักษะชีวิตต่างๆ ได้ง่ายสะดวกมากยิ่งขึ้น และสามารถที่จะมีการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา รูปแบบของระบบการศึกษาในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีความหลากหลายมากขึ้นทำให้ครอบครัวมีโอกาสและทางเลือกในการเรียนรู้เพิ่มขึ้น รวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่างๆ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และมีช่องทางหลากหลายในการเข้าถึง

ความรู้ นอกจากนั้นแหล่งที่พึ่งพิงทางจิตใจ เช่น วัด เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สำคัญที่ครอบครัวยังใช้เป็น ศูนย์รวมในการค้นหา แสวงหา รวมทั้งการแลกเปลี่ยนความรู้ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีปัจจัยภายนอกที่ ส่งผลในแง่ลบต่อกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต คือ ค่านิยมของสังคม เช่น วัตถุนิยมในเรื่องของการใช้สินค้าที่มียี่ห้อดังทำให้ส่งผลทางลบต่อครอบครัวที่มีฐานะยากจน สถานะทางการเมืองของประเทศที่ส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ และส่งผล กระทบโดยตรงต่อสภาพเศรษฐกิจครอบครัวทำให้สมาชิกในครอบครัวมุ่งเน้นการทำมาหาเลี้ยงชีพ มากกว่าจะให้ความสนใจในการพัฒนาความรู้ด้านอื่นๆ นอกจากนั้นความเจริญก้าวหน้าของ เทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากเกินไป จนทำให้ครอบครัวไม่สามารถเรียนรู้ได้ทัน โดยเฉพาะพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีบุตรอยู่ในวัยเรียนจำเป็นต้องมีวิธีการจัดการความรู้เพื่อให้สมาชิก ครอบครัวที่อยู่ในวัยเด็กและเยาวชนได้มีการเรียนรู้ทักษะชีวิตที่ถูกต้องตามวัย

ตารางที่ 4.3 ผลการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค (SWOT ANALYSIS) ของ กระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในตำบลโคกโคเต่า

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
<ol style="list-style-type: none"> 1. ครอบครัวมีความเข้าใจในเรื่องที่ตนเอง ต้องการมีหรือได้รับความรู้ และรู้ว่าจะต้อง ค้นหาความรู้ในเรื่องใดเพื่อทำให้เกิดทักษะใน การพัฒนาความรู้ดังกล่าว 2. ครอบครัวมีการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้เพื่อ พัฒนาทักษะเพิ่มขึ้น 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กระบวนการจัดเก็บความรู้ที่ได้มายังใช้ระบบ ความจำ และวิธีการสืบค้นยังมีช่องทางน้อย รวมถึงการไม่สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ 2. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ และแลกเปลี่ยน ความรู้มีเฉพาะในครอบครัว และ/หรือเฉพาะใน เครือญาติ และเฉพาะกลุ่มเล็ก 3. การมีการศึกษาน้อยทำให้มีอุปสรรคในการ ติดต่อสื่อสาร และการเรียนรู้ 4. การขาดความรู้ และความเข้าใจในการใช้ เทคโนโลยี ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ ต่างๆ 5. ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่ไม่เอื้อต่อ การเรียนรู้ และการเข้าถึงเทคโนโลยีต่างๆ

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
<p>1. การเปลี่ยนแปลงในสังคม และรูปแบบการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันทำให้ครอบครัวมีการเรียนรู้วิธีการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ เพิ่มมากขึ้น</p> <p>2. ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีต่างๆ ทำให้ครอบครัวมีโอกาสในการค้นหาและพัฒนาความรู้เพื่อทักษะต่างๆ ได้ง่ายและสะดวก</p> <p>3. รูปแบบของระบบการศึกษาในปัจจุบันที่มีความหลากหลายทำให้ครอบครัวมีโอกาสและทางเลือกในการเรียนรู้เพิ่มขึ้น</p> <p>4. แหล่งที่ให้ความรู้ต่างๆ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และมีช่องทางหลากหลายในการเข้าถึงความรู้</p> <p>5. แหล่งพึ่งพิงทางจิตใจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สำคัญที่ครอบครัวยังใช้เป็นศูนย์รวมในการค้นหา แสวงหา รวมทั้งการแลกเปลี่ยนความรู้</p>	<p>1. ค่านิยมของสังคมส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ของครอบครัว</p> <p>2. สภาพะทางการเมืองของประเทศที่ส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ และส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจครอบครัวทำให้สมาชิกในครอบครัวมุ่งเน้นการทำมาหาเลี้ยงชีพมากกว่าจะให้ความสนใจในการพัฒนาความรู้ด้านอื่นๆ</p> <p>3. ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากเกินไป จนทำให้ครอบครัวไม่สามารถเรียนรู้ได้ทัน</p>

4.8 ข้อค้นพบใหม่

หลังจากการติดตามประเมินผลหลังสิ้นสุดการปฏิบัติการกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้มีการติดตามประเมินผลหลังจากสิ้นสุดกิจกรรมทั้งหมดในภาพรวม พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของกระบวนการคิดวิเคราะห์ของตัวแทนครอบครัวผู้ร่วมเรียนรู้ในตำบลโคกโคเตมา โดยได้มีการนำเอากระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวและชุมชน หลังจากสิ้นสุดกิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการด้านการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและการศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวาย โดยกลุ่มผู้เรียนรู้คาดการณ์ว่าจะมีการนำประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้รับทั้งหมดไปใช้ประโยชน์ ในประเด็นต่อไปนี้

1. การบริหารจัดการกลุ่ม
2. การรู้จักคัดเลือกบุคคลากรและจัดแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของบุคคล
3. แนวคิดในการทำตัวสินค้า /ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์และตอบสนองตลาด
4. การขยายตลาดสินค้าออกนอกกลุ่ม
5. การเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์
6. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น

7. การเรียนรู้และมองเห็นประโยชน์ในการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่ทันสมัย เช่น เว็บไซต์ โปรแกรมไลน์ เนื่องจากสมาชิกกลุ่มโคกโคเต่าอย่างขาดอุปกรณ์ที่ทันสมัย
8. การเรียนรู้ข้อบกพร่องในการขาดการจัดเก็บข้อมูลทำให้สืบค้นข้อมูลไม่ได้
9. การสร้างกลุ่มอาชีพเพื่อเป็นฐานในการจัดการความรู้
10. การสร้างเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม
11. การเรียนรู้และมองเห็นแนวทางในการจัดการด้านการตลาดและผลิตภัณฑ์
12. การเรียนรู้และมองเห็นปัญหาที่สำคัญในการประสบความสำเร็จ
13. การจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์แก่สมาชิกในกลุ่ม

ผลสะท้อนการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต หลังจากกลุ่มผู้เรียนรู้ได้ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยผ่านกิจกรรมการจัดการความรู้ เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของครอบครัวทั้ง 3 ด้าน และได้มีการนำกลุ่มตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ไปศึกษาดูงาน ชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวาย พบว่า การจัดให้มีการศึกษาดูงานมีผลสะท้อนกลับต่อความคิดเห็นของกลุ่มผู้เรียนรู้อย่างเห็นได้ชัดเจน โดยกลุ่มผู้เรียนรู้ได้มองเห็นความสำคัญและความจำเป็นของทักษะชีวิตในแต่ละด้านพร้อมทั้งมีความเข้าใจว่าทักษะชีวิตในแต่ละด้านมีผลอย่างไรในการดำรงชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกันในสังคม รวมทั้งกลุ่มผู้เรียนรู้ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ มีการคิดวิเคราะห์ และสังเคราะห์ถึงปัญหาการพัฒนาทักษะชีวิตในแต่ละด้านที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการความรู้ที่ไม่ดีของครอบครัวซึ่งส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตในปัจจุบันทั้งในแง่ของการบริหารจัดการภายในครอบครัว การอยู่ร่วมกันในสังคมและชุมชน และการประกอบอาชีพ อย่างไรก็ตามท้ายที่สุดกลุ่มผู้เรียนรู้ทุกคนมีความเห็นตรงกัน และได้ให้ข้อคิดเห็นที่สำคัญที่สุดอยู่ที่ใจในการทำสิ่งใดก็ตามให้ประสบความสำเร็จไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือส่วนรวม การมีความสามัคคีหรือมีใจเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นสิ่งสำคัญที่สุดทั้งในครอบครัวและหมู่คณะ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต: กรณีศึกษา ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต และเพื่อเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวในการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ควบคู่กับกิจกรรมการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) ได้สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ ได้ผลสรุปจากการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ควบคู่ไปกับการดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้ (Knowledge management process) อย่างเป็นระบบ โดยมีขั้นตอนหลัก คือ 1) ค้นหาประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตใน 3 ด้าน ได้แก่ ทักษะการดำรงชีวิตประจำวัน ทักษะเฉพาะบุคคลและทักษะทางสังคม และทักษะการประกอบอาชีพ และ 2) การจัดกิจกรรมวิจัยเพื่อเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักคณะผู้วิจัยได้คัดเลือกตัวแทนจากครอบครัวต่างๆ ในชุมชนโคกโคเฒ่าเข้าร่วมเป็นตัวแทนกลุ่มเพื่อเป็นตัวแทนร่วมเรียนรู้โดยคัดเลือกจาก สถานภาพ อาชีพในครัวเรือน และบทบาทในชุมชน แล้วจัดทำแผนการอบรมเชิงปฏิบัติการตามต้องการของสมาชิกกลุ่มดำเนินการจัดการอบรม พร้อมทั้งกิจกรรมการศึกษาดูงาน ติดตามประเมินผล และสรุปผลกิจกรรมการจัดการความรู้ในการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อให้ครอบครัวในชุมชนโคกโคเฒ่าสามารถนำเอากระบวนการจัดการความรู้และองค์ความรู้ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิตที่ได้รับไปนำไปประยุกต์ใช้ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้อย่างยั่งยืน ผลจากการดำเนินงานตามขั้นตอนดังกล่าว สามารถสรุปผลการวิจัยได้ 5 ประเด็นหลัก ดังนี้

5.1.1 ปัญหาการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ในตำบลโคกโคเฒ่า

5.1.2 แนวทางการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ในตำบลโคกโคเฒ่า

5.1.3 การเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวในการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในตำบลโคกโคเฒ่า

5.1.4 ปัจจัยภายในและภายนอกครอบครัวที่มีผลต่อกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในตำบลโคกโคเฒ่า

5.1.5 การประเมินผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการศึกษาดูงานในภาพรวม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1.1 ปัญหาการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

5.1.1.1 ปัญหาด้านทักษะชีวิตของครอบครัวในตำบลโคกโคเต่า

ผลการวิจัย พบว่า องค์กรความรู้ด้านทักษะชีวิตที่ครอบครัวในชุมชนโคกโคเต่า มีความเห็นตรงกันว่ายังมีจุดอ่อนและมีความต้องการให้มีการจัดการความรู้และได้รับการพัฒนามากที่สุดสำหรับทักษะในแต่ละด้าน มีดังนี้

- 1) ทักษะการดำรงชีวิตประจำวัน คือ ความสามารถในการบริหารจัดการระบบการเงิน (Managing personal finances)
- 2) ทักษะเฉพาะบุคคลและทักษะทางสังคม คือ การสร้างความมั่นใจในตนเอง (Self-confidence)
- 3) ทักษะการประกอบอาชีพ คือ ความสามารถในการประกอบอาชีพ (Obtaining specific occupational skills)

5.1.1.2 ปัญหาการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาหลักในกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัว เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตทั้ง 3 ด้าน มีดังนี้

- 1) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) พบว่า ครอบครัว ยังไม่มีวิธีการจัดเก็บและรวบรวมความรู้และข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นระบบ ในการช่วยให้สมาชิกครอบครัวสามารถค้นหาและนำไปใช้ประโยชน์ได้ง่ายและสะดวกรวดเร็ว โดยในขั้นตอนนี้ มักจะใช้วิธีการจำ จดบันทึก เลียนแบบและการบอกต่อ
- 2) การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) พบว่า ครอบครัวสามารถวิเคราะห์ และทราบว่ามืองค์ความรู้ใดบ้างที่มีความจำเป็นและมีความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะชีวิตในด้านต่างๆ แต่ครอบครัวไม่สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ได้ เนื่องจากการขาดผู้นำในการติดต่อประสานงาน มีความรู้น้อยและอ่านหนังสือไม่ออกทำให้ขาดความมั่นใจในการติดต่อประสานงานเพื่อเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ต่างๆ การขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีและไม่รู้วิธีการใช้เครื่องมือสื่อสารต่างๆ เช่น อินเทอร์เน็ต รวมทั้งการไม่เห็นความสำคัญหรือความจำเป็นในการใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงข้อมูลแหล่งเรียนรู้ต่างๆ
- 3) การถ่ายทอดและแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) พบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครอบครัว ยังใช้วิธีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในครอบครัว และเฉพาะกลุ่มเพียงเท่านั้น ไม่มีการแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายอื่นๆ

5.1.2 แนวทางการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

ผลการศึกษาแนวทางการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต พบว่า ข้อค้นพบที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มผู้เรียนรู้ในการหาแนวทางการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตให้มีระบบและมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น มีดังนี้

1) **ควรมีการจัดการความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)** ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ร่วมกัน ให้ข้อคิดเห็นว่า แนวทางในการจัดการความรู้ของครอบครัวให้เป็นระบบจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บข้อมูล และมีการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการบันทึกจัดเก็บข้อมูลต่างๆ ของครอบครัว โดยเครื่องมือที่นำมาช่วยในการจัดเก็บบันทึกข้อมูลต่างๆ อาจใช้คอมพิวเตอร์ เครื่องบันทึกเสียง โทรศัพท์มือถือ กล้องถ่ายวิดีโอ หรือสื่ออื่นๆ เพื่อช่วยเก็บบันทึกข้อมูลต่างๆ ไว้ เพื่อช่วยให้สมาชิกครอบครัวสามารถค้นหาและนำไปใช้ประโยชน์ได้ง่ายและสะดวกรวดเร็ว

2) **วิธีการเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)** ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ร่วมกันให้ข้อคิดเห็นว่ากระบวนการในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ควรมีการติดต่อผ่านผู้นำที่สามารถช่วยอำนวยความสะดวกได้ ผ่านบุคคลที่รู้จักที่สามารถช่วยให้เข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ หรือใช้วิธีติดต่อผ่านเครือข่ายกลุ่มผู้ร่วมอาชีพ สำหรับกรณีที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้เพราะมีความรู้น้อยหรืออ่านหนังสือไม่ออกสามารถแก้ไขโดยให้ลูกหลานช่วยอ่านให้ฟัง ส่วนด้านเทคโนโลยีและวิธีการใช้เครื่องมือสื่อสารต่างๆ ในชุมชนควรมีการให้ประชาสัมพันธ์เพื่อรณรงค์ให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการใช้สื่อต่างๆ เพื่อเข้าถึงแหล่งความรู้ และมีการจัดอบรมเพื่อให้ความรู้เพิ่มเติมแก่คนในชุมชน นอกจากนี้ครอบครัวสามารถขอคำแนะนำจากผู้มีความรู้หรือผู้เชี่ยวชาญในการใช้เครื่องมือสื่อสารต่างๆ รวมทั้งให้การความสำคัญต่อการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงข้อมูลแหล่งเรียนรู้ต่างๆ

3) **วิธีการถ่ายทอดและแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)** ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ร่วมกันให้ข้อคิดเห็นว่า ในการพัฒนาทักษะชีวิตแต่ละด้านควรมีการสร้างกลุ่มเรียนรู้เฉพาะขึ้นมาเพื่อให้มีการถ่ายทอดและแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ที่ตรงกับความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของทักษะการประกอบอาชีพควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มอาชีพเดียวกัน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และมีการขยายเครือข่ายไปสู่ในวงที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น จากระดับหมู่บ้านไปสู่ระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับประเทศ ต่อไป

5.1.3 การเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวในการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวในการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการวิจัยครั้งนี้ได้ตั้งเป้าหมายการเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อมุ่งพัฒนา 3 ประเด็น คือ การพัฒนาสมาชิกของครอบครัว (การพัฒนาคน) การพัฒนาทักษะชีวิตของครอบครัว (องค์ความรู้และการนำไปใช้) และการพัฒนาครอบครัวไปสู่ครอบครัวแห่งการเรียนรู้

ผลสรุปที่ได้จากการสะท้อนผลการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้และนักวิจัยในการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวโดยไปศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวาย พบว่า การเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวโดยใช้เครื่องมือการจัดการความรู้ด้วยวิธีการศึกษาดูงาน (study tour) ณ ชุมชนต้นแบบ มีผลสะท้อนกลับต่อกระบวนการคิดและวิเคราะห์ รวมทั้งความคิดเห็นของกลุ่มผู้เรียนรู้ที่มีต่อการร่วมกันเรียนรู้ด้านการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในด้านต่างๆ ได้อย่างชัดเจน โดยกลุ่มผู้เรียนรู้ได้มองเห็นความสำคัญและความจำเป็นของทักษะชีวิตในแต่ละด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาทักษะชีวิตในด้านทักษะอาชีพเรื่องของการจัดการผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ต้องการของตลาดจำเป็นต้องมีองค์ความรู้ในการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้หลากหลายและมีการตั้งราคาที่เหมาะสม และได้เรียนรู้ถึงการประกอบธุรกิจชุมชนให้ยั่งยืน สมาชิกกลุ่มต้องมีการจัดแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละบุคคล มีความสามัคคี เสียสละ และมีการรวมกลุ่มกันอย่างต่อเนื่องเพื่อให้มีการผลิตสินค้าไม่ขาดตลาด

5.1.4 ปัจจัยภายในและภายนอกครอบครัวที่มีผลต่อกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในตำบลโคกโคเต่า ผลสรุปจากการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ในชุมชนโคกโคเต่า พบว่า

ปัจจัยภายในครอบครัวที่มีผลต่อกระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต คือ ตัวบุคคลที่เป็นผู้นำและสมาชิกของครอบครัว พบว่า ผู้นำและสมาชิกครอบครัวมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทักษะชีวิตที่ตนเองต้องการมีความรู้และต้องการพัฒนาเพื่อให้เกิดทักษะดังกล่าว และเมื่อครอบครัวได้รับองค์ความรู้แล้วสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาเพื่อให้มีทักษะเพิ่มขึ้น แต่กระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวยังใช้ระบบความจำอาจทำให้เกิดการสูญหายของความรู้ในอนาคต กระบวนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความรู้มีเพียงในครอบครัว หรือเฉพาะเครือข่ายซึ่งเป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ เท่านั้นจึงทำให้ไม่มีการพัฒนาหรือต่อยอดความรู้ใหม่ๆ การมีความรู้ที่น้อยทำให้มีอุปสรรคในการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ และการขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยี

ปัจจัยภายนอกครอบครัวที่มีผลต่อกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น คือ การเปลี่ยนแปลงในสังคมและรูปแบบการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีต่างๆ รูปแบบของระบบการศึกษาในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีความหลากหลายมากขึ้น รวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และมีช่องทางหลากหลายในการเข้าถึง นอกจากนี้แหล่งพึ่งพิงทางจิตใจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สำคัญที่ครอบครัวยังใช้เป็นศูนย์รวมในการค้นหา แสวงหา และแลกเปลี่ยนความรู้ ส่วนปัจจัยภายนอกที่ส่งผลในแง่ลบต่อกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต คือ ค่านิยมของสังคมสถานะทางการเมือง ภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจครอบครัว และความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

5.1.5 การประเมินผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการศึกษาดูงานในภาพรวม

การประเมินผลการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่า ผลการประเมินการจัดกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรื่องการจัดการความรู้ของครอบครัวและชุมชนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ที่มาจากครอบครัวในตำบลโคกโคเฒ่ามีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมวิจัยโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีความพึงพอใจเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้ในการเข้าร่วมกิจกรรมวิจัยและคาดว่าจะถ่ายทอดเรื่องราวที่เข้ากิจกรรมการจัดการความรู้ให้สมาชิกครอบครัวและเพื่อนบ้านได้รับรู้มากเป็นอันดับแรก รองลงมา คือสถานที่จัดอบรมและการให้บริการอื่นๆ และคุณลักษณะของวิทยากร เอกสารประกอบและอุปกรณ์ที่ใช้ ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการความรู้ และการจัดการความรู้ในครอบครัวและชุมชน ตามลำดับ และมีความพึงพอใจต่อระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสมเป็นอันดับสุดท้าย

ส่วนผลการประเมินการจัดกิจกรรมการศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวายเพื่อเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิต พบว่า ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ที่มาจากครอบครัวในตำบลโคกโคเฒ่ามีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมวิจัยการศึกษาดูงานโดยรวม อยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ตัวแทนผู้ร่วมเรียนรู้ที่มาจากครอบครัวในตำบลโคกโคเฒ่ามีความพึงพอใจเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้ในการเข้าร่วมกิจกรรมวิจัยศึกษาดูงานคาดว่าจะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน มากเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ ความพึงพอใจด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานครั้งนี้ และ ความพึงพอใจต่อประสบการณ์ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานครั้งนี้ เป็นอันดับสุดท้าย

5.2 อภิปรายผล

จากการศึกษากระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต: กรณีศึกษาตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี คณะผู้วิจัยขออภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

5.2.1 ปัญหาการจัดการความรู้ของครอบครัว ในตำบลโคกโคเฒ่า

ผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตสามารถอภิปรายผล โดยแยกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1) ปัญหาด้านทักษะชีวิตของครอบครัวในตำบลโคกโคเฒ่า

จากผลการวิจัย พบว่า องค์ความรู้ด้านทักษะชีวิตที่ครอบครัวในชุมชนโคกโคเฒ่ามีความเห็นตรงกันว่ายังมีจุดอ่อนและมีความต้องการให้มีการจัดการความรู้และได้รับการพัฒนา

มากที่สุดสำหรับทักษะในแต่ละด้าน มีดังนี้ 1) ทักษะการดำรงชีวิตประจำวัน คือ ความสามารถในการบริหารจัดการระบบการเงิน (Managing personal finances) สอดคล้องกับ วีระศักดิ์ มโนวรรณ (2547: บทคัดย่อ) จากการศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนตอนกลางลุ่มแม่น้ำอิง ด้านความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในครอบครัวและชุมชน : กรณีศึกษา อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย พบว่า ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำ คือ สถานะการเงินของครอบครัว เพราะมีรายจ่ายมากกว่ารายรับ 2) ทักษะเฉพาะบุคคลและทักษะทางสังคม คือ การสร้างความมั่นใจในตนเอง (Self-confidence) สำหรับทักษะด้านนี้เป็นทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานและการสร้างมิตรภาพ การสร้างความมั่นใจในตนเองถ้าหากไม่ได้รับการฝึกฝนพัฒนา อาจทำให้ไม่เห็นคุณค่าของตนเอง รวมทั้งการขาดความมั่นใจในการตัดสินใจทั้งในด้านชีวิตส่วนตัวและอาชีพการงานได้ส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตได้ และ 3) ทักษะการประกอบอาชีพ คือ ความสามารถในการประกอบอาชีพ (Obtaining specific occupational skills) เป็นทักษะที่จำเป็นต่อความสำเร็จในการประกอบอาชีพหากได้รับองค์ความรู้และการพัฒนาทักษะที่ถูกต้องและส่งเสริมอย่างต่อเนื่องโดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้ที่ดีและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ส่งผลให้ประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิตรวมทั้งทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

2) ปัญหาการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

จากผลการวิจัย พบว่า ปัญหาหลักในกระบวนการจัดการความรู้ของครอบครัว เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต มีดังนี้ 1) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) พบว่า ครอบครัวยังไม่มีวิธีการจัดเก็บและรวบรวมความรู้และข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นระบบ ในการช่วยให้สมาชิกครอบครัวสามารถค้นหาและนำไปใช้ประโยชน์ได้ง่ายและสะดวกรวดเร็ว โดยในขั้นตอนนี้ มักจะใช้วิธีการจำ จดบันทึก เลียนแบบและการบอกต่อ 2) การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) พบว่า ครอบครัวสามารถวิเคราะห์ และทราบว่ามีองค์ความรู้ใดบ้างที่มีความจำเป็นและมีความสำคัญ ต่อการพัฒนาทักษะชีวิตในด้านต่างๆ แต่ครอบครัวไม่สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ได้ เนื่องจากการขาดผู้นำในการติดต่อประสานงาน มีความรู้ที่น้อยและอ่านหนังสือไม่ออกทำให้ขาดความมั่นใจในการติดต่อประสานงานเพื่อเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ต่างๆ การขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีและไม่รู้วิธีการใช้เครื่องมือสื่อสารต่างๆ เช่น อินเทอร์เน็ต รวมทั้งการไม่เห็นความสำคัญหรือความจำเป็นในการใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงข้อมูลแหล่งเรียนรู้ต่างๆ 3) การถ่ายทอดและแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) พบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครอบครัว ยังใช้วิธีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในครอบครัว และเฉพาะกลุ่มเพียงเท่านั้น ไม่มีการแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับ บุญดี บุญญากิจ และคณะ (2547, หน้า 54-59) ได้กล่าวถึงปัญหาของการจัดการความรู้ 1) การถ่ายทอดความรู้ระหว่างบุคคลกับองค์กร เช่น ปัญหาการไม่แบ่งปันความรู้ บริษัทหนึ่งมีการส่งพนักงานไปสัมมนา หรือฝึกอบรม หลังจากทีกลับมาแล้ว ก็เก็บความรู้เอาไว้คนเดียว หรืออาจจะรายงานให้หัวหน้าทราบเพียงเท่านั้น แต่พนักงานคนอื่นอีกหลายคนในองค์กรที่ไม่ได้ไป จะไม่รับรู้เลยว่าคนที่ไปฝึกอบรม หรือไปสัมมนามานั้น ได้อะไรกลับมา เพราะมีไม่มีการเก็บบันทึกรายงานหรือสิ่งที่น่าสนใจที่ได้จากการอบรม หรือสัมมนาในครั้งนั้นๆ ไว้ในฐานข้อมูล อินทราเน็ต หรือเว็บไซต์ หากองค์กรไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในเรื่องเช่นนี้ ก็จะทำให้การลงทุนไปกับการส่งพนักงานไปฝึกอบรม หรือเข้าร่วมสัมมนา 2) การจัดเก็บความรู้ขององค์กร จัดเก็บไว้หลากหลายแหล่ง หลายรูปแบบ มีทั้งที่เป็นอิเล็กทรอนิกส์และไม่เป็นอิเล็กทรอนิกส์ กระจัดกระจาย ในยามที่ต้องการข้อมูล

เพื่อการตัดสินใจแบบด่วน จะทำไม่ได้เพราะต้องใช้เวลารวบรวมข้อมูลนาน ทำให้เสียผลประโยชน์ต่อองค์กร 3) การไม่นำความรู้ขององค์กรมาสร้างความสามารถในการแข่งขัน หรือก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง 4) การสร้างความรู้ใหม่ สิ่งนี้จะไม่เกิดขึ้นถ้าไม่มีการสะสมความรู้ที่มีอยู่เดิมอย่างเป็นระบบ เมื่อไม่เกิดความรู้ใหม่ อีกทั้งความรู้เดิมไม่ได้เก็บไว้ด้วยแล้ว องค์กรก็จะไม่เหลืออะไร และจะตายลงในที่สุด 5) การไม่นำความรู้ภายนอกมาปรับใช้ อาจจะทำให้ตามสถานการณ์โลก และคู่แข่งไม่ทัน และ 6) ความรู้ในองค์กร ความรู้ภายนอกองค์กร ไม่เชื่อมโยงกับงาน และขาดบริบทในการปฏิบัติงาน นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงอุปสรรคของการแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ แบ่งออกเป็น 3 ชนิด 1) ตัวบุคคล โดยส่วนใหญ่มักมีทัศนคติที่ว่าความรู้คืออำนาจ ไม่ทราบว่ามีประโยชน์กับคนอื่นหรือไม่ ไม่ทราบว่ามีคนอื่นรู้สิ่งที่ตนเองรู้ ไม่เห็นประโยชน์ ไม่มีแรงจูงใจของการแลกเปลี่ยนความรู้ ไม่มีเวลาและความมุ่งมั่นเพียงพอในการเรียนรู้จากผู้อื่น ไม่มีความสัมพันธ์หรือความคุ้นเคยเพียงพอ กับบุคคลที่ต้องการแลกเปลี่ยนความรู้ด้วย (ยังไม่ไว้เนื้อเชื่อใจกัน) 2) โครงสร้าง/ส่วนรวมขององค์กร ยังไม่มีกระบวนการในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ผู้บริหารไม่ให้การสนับสนุน ระบบสารสนเทศไม่เอื้อ ยังไม่มีระบบการยกย่องชมเชยหรือให้รางวัลแก่ผู้ที่แลกเปลี่ยนหรือถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่น และ 3) ค่านิยม/ วัฒนธรรมองค์กร คือ การไม่มี “ภาษากลาง” (Common Language) ที่เข้าใจ และใช้ร่วมกันได้ มีการแข่งขันระหว่างหน่วยงานสูง บุคลากรไม่ให้ความร่วมมือ ไม่เปิดเผย ผู้บริหารไม่ยอมรับความล้มเหลวที่เกิดขึ้นจากการลองสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ

5.2.2 แนวทางการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ในตำบลโคกโคเตมา

ผลการศึกษาแนวทางการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต พบว่า ข้อค้นพบที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มผู้เรียนรู้ในการหาแนวทางการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตให้มีระบบและมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น มีดังนี้

1) **ควรมีการจัดการความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)** ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ร่วมกันให้ข้อคิดเห็นว่า แนวทางในการจัดการความรู้ของครอบครัวให้เป็นระบบจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บข้อมูล และมีการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการบันทึกจัดเก็บข้อมูลต่างๆ ของครอบครัว โดยเครื่องมือที่นำมาช่วยในการจัดเก็บบันทึกข้อมูลต่างๆ อาจใช้คอมพิวเตอร์ เครื่องบันทึกเสียง โทรศัพท์มือถือ กล้องถ่ายวิดีโอ หรือสื่ออื่นๆ เพื่อช่วยเก็บบันทึกข้อมูลต่างๆ ไว้ เพื่อช่วยให้สมาชิกครอบครัวสามารถค้นหาและนำไปใช้ประโยชน์ได้ง่ายและสะดวก รวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับ ประพนธ์ ผาสุกยัต (2549, หน้า 19-26) ได้กล่าวว่า การจัดการความรู้เหมือนกับปลาหูหนึ่งตัว ที่มี 3 ส่วน โดยองค์ประกอบหลักของการจัดการความรู้ส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญ คือ ส่วนที่เป็นหาง เปรียบได้กับ Knowledge Assets เรียกโดยย่อว่า KA หมายถึง ความรู้ที่องค์กรได้สะสมไว้เป็นคลังความรู้ การจัดการความรู้ในส่วนของ KA เป็นส่วนที่ต้องพึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT) ช่วยในการจัดเก็บให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกในการเรียกใช้และปรับแต่งความรู้ให้ทันสมัยอยู่เสมอ (Update) รวมทั้งมีการกำจัดความรู้ที่ไม่ใช้แล้ว เพื่อให้คลังความรู้ไม่ใหญ่เกินไป มีเฉพาะข้อมูลที่จำเป็นเท่านั้น “เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ช่วยทำหน้าที่เป็นพื้นที่ เสมือน Virtual Space ให้คนที่อยู่ไกลกันสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Share & Learn) ได้อย่างกว้างขวาง”

2) วิธีการเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ร่วมกันให้ข้อคิดเห็นว่า กระบวนการในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ควรมีการติดต่อผ่านผู้นำที่สามารถช่วยอำนวยความสะดวกได้ผ่านบุคคลที่รู้จักที่สามารถช่วยให้เข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ หรือใช้วิธีติดต่อผ่านเครือข่ายกลุ่มผู้ร่วมอาชีพ สำหรับกรณีที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้เพราะมีความรู้หรืออ่านหนังสือไม่ออกสามารถแก้ไขโดยให้ลูกหลานช่วยอ่านให้ฟัง ส่วนด้านเทคโนโลยีและวิธีการใช้เครื่องมือสื่อสารต่างๆ ในชุมชนควรมีการให้ประชาสัมพันธ์เพื่อรณรงค์ให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นของการใช้สื่อต่างๆ เพื่อเข้าถึงแหล่งความรู้ และมีการจัดอบรมเพื่อให้ความรู้เพิ่มเติมแก่คนในชุมชน นอกจากนี้ครอบครัวสามารถขอคำแนะนำจากผู้มีความรู้หรือผู้เชี่ยวชาญในการใช้เครื่องมือสื่อสารต่างๆ รวมทั้งให้การความสำคัญต่อการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงข้อมูลแหล่งเรียนรู้ต่างๆ โดยประพนธ์ ผาสุกยัต (2549, หน้า 19-26) ได้กล่าวว่า การเข้าถึงความรู้ เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้เข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) Web board บอร์ดประชาสัมพันธ์ ความรู้ที่ได้มานั้นจะไร้ค่าหากไม่ถูกนำไปเผยแพร่เพื่อให้ผู้อื่นใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้นองค์กรจะต้องมีวิธีการในการจัดเก็บและกระจายความรู้ทั้งความรู้ประเภท Explicit และ Tacit โดยทั่วไปการส่งหรือการกระจายความรู้ให้ผู้ใช้มี 2 ลักษณะ คือ 1) “Push” (การป้อนความรู้) คือการส่งข้อมูล/ ความรู้ให้ผู้รับไม่ได้ร้องขอหรือต้องการหรือเรียกง่ายๆ ว่าเป็นแบบ “Supply-based” และ 2) “Pull” (การให้โอกาสเลือกใช้ความรู้) คือ การที่ผู้รับสามารถเลือกรับหรือใช้แต่เฉพาะข้อมูล/ ความรู้ที่ต้องการเท่านั้น ซึ่งทำให้ลดปัญหาการได้รับข้อมูล/ ความรู้ที่ไม่ต้องการมากเกินไป (Information Overload) การกระจายความรู้แบบนี้เป็นแบบ “Demand-based”

3) วิธีการถ่ายทอดและแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) ผู้ร่วมเรียนรู้ได้ร่วมกันให้ข้อคิดเห็นว่า ในการพัฒนาทักษะชีวิตแต่ละด้านควรมีการสร้างกลุ่มเรียนรู้เฉพาะขึ้นมาเพื่อให้มีการถ่ายทอดและแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ที่ตรงกับความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของทักษะการประกอบอาชีพควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มอาชีพเดียวกัน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และมีการขยายเครือข่ายไปสู่ในวงที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับประพนธ์ ผาสุกยัต (2549, หน้า 19-26) ได้กล่าวว่า ในการจัดการความรู้ คือ การทำ KM จะประสบผลสำเร็จได้ จะต้องสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นก่อน ทั้งนี้ 90% ของกิจกรรมการจัดการความรู้ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมองค์กร เพราะสิ่งนี้จะทำให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จในเรื่องการจัดการความรู้ กล่าวคือ จะต้องสร้างวัฒนธรรมแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ของคนในองค์กรให้เกิดขึ้นแทน ทักษะคติความเชื่อเดิมๆ ที่ว่า “ความรู้ คือ อำนาจทำให้เรามีความสำคัญเหนือคนอื่น” คนจึงไม่ยอมแลกเปลี่ยนความรู้กัน เพราะเกรงว่าคนอื่นจะรู้มากกว่าตน

5.2.3 การเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวในการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวในการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการวิจัยครั้งนี้ได้ตั้งเป้าหมายการเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อมุ่งพัฒนา 3 ประเด็น คือ การพัฒนาสมาชิกของครอบครัว (การพัฒนาคน) การพัฒนาทักษะชีวิตของ

ครอบครัว (องค์ความรู้และการนำไปใช้) และการพัฒนาครอบครัวไปสู่ครอบครัวแห่งการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับ วิจารณ์ พานิช (2547 อ้างถึงใน จิราพร ขาวสวัสดิ์, 2550, หน้า 28) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดการความรู้ไว้ว่า เป็นกระบวนการ (Process) ที่ดำเนินการร่วมกันโดยผู้ปฏิบัติงานในองค์กรหรือหน่วยงานย่อยขององค์กร เพื่อสร้างและใช้ความรู้ในการทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ดีขึ้นกว่าเดิม การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เป็นวงจรต่อเนื่อง เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ เป้าหมาย คือ การพัฒนางาน และพัฒนาคน โดยมีความรู้เป็นเครื่องมือ มีกระบวนการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือ และบุญดี บุญญาภิกิจ, นงลักษณ์ ประสพสุขโชคชัย, ดิสพงศ์ พรชนกนาถ และปริยวรรณ วรรณล้วน (2547, หน้า 31) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการในการนำความรู้ที่มีอยู่หรือเรียนรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร โดยผ่านกระบวนการต่างๆ เช่น การสร้าง รวบรวม แลกเปลี่ยน และใช้ความรู้ เป็นต้น ผลสรุปที่ได้จากการสะท้อนผลการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้ร่วมเรียนรู้และนักวิจัยในการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวโดยไปศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบแม่น้ำท่าจีน-ดอนหวาย พบว่า การเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวโดยใช้เครื่องมือการจัดการความรู้ด้วยวิธีการศึกษาดูงาน (study tour) ณ ชุมชนต้นแบบ มีผลสะท้อนกลับต่อกระบวนการคิดและวิเคราะห์ รวมทั้งความคิดเห็นของกลุ่มผู้เรียนรู้ที่มีต่อการร่วมกันเรียนรู้ด้านการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในด้านต่างๆ ได้อย่างชัดเจน โดยกลุ่มผู้เรียนรู้ได้มองเห็นความสำคัญและความจำเป็นของทักษะชีวิตในแต่ละด้านพร้อมทั้งมีความเข้าใจว่าทักษะชีวิตในแต่ละด้านมีผลอย่างไรในการดำรงชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกันในสังคม รวมทั้งกลุ่มผู้เรียนรู้ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ มีการคิดวิเคราะห์ และสังเคราะห์ถึงปัญหาการพัฒนาทักษะชีวิตในแต่ละด้านที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการความรู้ที่ไม่ดีของครอบครัวซึ่งส่งผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตในปัจจุบันทั้งในแง่ของการบริหารจัดการภายในครอบครัว การอยู่ร่วมกันในสังคมและชุมชน และการประกอบอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับวิจารณ์ พานิช (2547 อ้างถึงใน จิราพร ขาวสวัสดิ์, 2550, หน้า 28) ได้กล่าวถึง การสร้างเสริมการจัดการความรู้ หมายถึง การเข้าไปเอื้ออำนวย ส่งเสริม และเสริมพลัง (empowerment) ไม่ใช่เข้าไปสอนหรือถ่ายทอดความรู้ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องการจัดการความรู้อย่างลึกซึ้งมาก กลุ่มผู้เรียนรู้ได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและมีองค์ความรู้ต่างๆ เกิดขึ้น อาทิเช่น เกิดการเรียนรู้ในการจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกันภายในกลุ่มที่ได้รับมอบหมายในการทำงานเป็นทีมเพื่อดำเนินกิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการต่างๆ ได้เรียนรู้ว่าใน การทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันเพื่อให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องมีการจัดระเบียบการทำงานเป็นทีมในเรื่องของการตรงต่อเวลา กำหนดการ และการนัดหมายต่างๆ เพื่อให้กิจกรรมต่างๆ ประสบความสำเร็จตามแผนและเป้าหมายที่สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันกำหนดไว้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับการใช้ชีวิตครอบครัว ฉันทนา วุฒิไกรจรัส (2544: 6-10) ได้กล่าวไว้ว่า การมีบทบาทที่สอดคล้องกัน หรือความสมานฉันท์ทางบทบาท หมายถึง ความเห็นที่สอดคล้องกันระหว่างสามีภรรยาว่าใครควรจะมีบทบาทใด ซึ่งครอบคลุมการแสดงออกต่างๆ เช่น การสามารถตอบสนองความต้องการของอีกฝ่ายได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด การทำหน้าที่ตามควรแห่งบทบาทของตน (การเป็นสามี ภรรยา เป็นหัวหน้าครอบครัวดูแลรักษาบ้านทรัพย์สินฯลฯ) ได้อย่างดี และทำบทบาทได้ใกล้เคียงกับบทบาทที่คาดหวังให้ได้มากที่สุด แบ่งบทบาทกันทำอย่างยุติธรรม (ร่วมกันรับผิดชอบด้านเศรษฐกิจ การทำงานบ้าน การเลี้ยงลูก เป็นผู้เลี้ยงดูลูก อบรมสั่งสอน แม้แต่การลงโทษลูก ฯลฯ) การมีบุคลิกภาพที่

คล้ายคลึงกัน มีการปรองดองกันสูง ฯลฯ สมาชิกจำเป็นต้องรู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรรณภรณ์ โภคภิรมย์ (2545: บทคัดย่อ) ศึกษาการดำรงชีวิตสมรสที่ยั่งยืน พบว่า ในการดำรงชีวิตสมรสนั้น คู่สมรสต้องมีความเอื้ออาทรห่วงใยกัน คอยดูแลทุกข์สุขซึ่งกันและกัน มีความรักความเข้าใจกัน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน เชื่อใจกัน มีความอดทน มีความรับผิดชอบ รู้จักบทบาทหน้าที่ของตน โดยผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญมีทัศนะว่า ถ้าคู่สมรสทุกคู่มีหลักเช่นนี้แล้ว ชีวิตคู่ก็จะดำรงอยู่อย่างราบรื่น พฤติกรรมการดำรงชีวิตสมรสที่ยั่งยืน พบว่าผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับพฤติกรรมการปรับตัวเข้าหากันโดยมีการประนีประนอมกัน และรองลงมาคือการแสดงออกซึ่งความคิดควรมีเหตุผลในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ใช้สติและต้องมีการแสดงออกซึ่งความรัก ความห่วงใยกัน คอยถามไถ่ทุกข์สุขกัน และต้องมีการทำกิจกรรมร่วมกัน แนวทางส่งเสริมให้ครอบครัวเข้มแข็งนั้น คู่สมรสจะต้องมีพื้นฐานความรักความเข้าใจที่ดีต่อกัน เพราะเมื่อมีความรักความเข้าใจต่อกันแล้ว ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัวก็จะเป็นเรื่องไม่สำคัญและเห็นว่าความซื่อสัตย์ความจงรักภักดีต่อกันก็เป็นแนวทางสำคัญที่ทำให้ครอบครัวเข้มแข็งและผู้ร่วมเรียนรู้ได้เกิดการเรียนรู้ว่าเรื่องของวิธีการทำงานร่วมกันโดยการทำงานเป็นกลุ่ม หรือเป็นทีมจะต้องมีใจเป็นส่วนรวม ยอมรับและเคารพกฎกติกาของกลุ่ม และต้องไม่ใช้ความคิดของตนเองเป็นใหญ่ โดยผู้ร่วมเรียนรู้ได้แสดงความเห็นในประเด็นนี้ว่า การทำงานไม่ว่าจะเป็นกลุ่มขนาดเล็ก หรือขนาดใหญ่ สิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จได้ คือ ความสามัคคี โดยผู้ที่ทำงานเป็นกลุ่มต้องมีใจที่พร้อมและยอมรับกับสิ่งที่ได้รับมอบหมายให้ทำ มีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งจากผลการศึกษาที่ได้พฤติกรรมทางสังคมของแต่ละบุคคล อาจกล่าวได้ว่า แหล่งที่มาของทักษะชีวิตแห่งแรกคือ บ้านและครอบครัว โดยสอดคล้องกับ Brolin (1989 อ้างถึงใน มั่นชรา ธรรมบุศย์, 2553) ได้กล่าวว่า ทักษะชีวิตเกิดจาก/หรือพัฒนาจากประสบการณ์จากการฝึกฝนและการเรียนรู้ต่างๆ แล้วสะสมกันมาในวงจรชีวิตที่เราสัมผัสกับสิ่งต่างๆ ทั้งพ่อแม่ ญาติพี่น้อง สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมทั้งหลาย สำหรับในครอบครัวไทยเรานั้นทักษะชีวิตจะถูกหล่อหลอมมาจากเพลงกล่อมเด็ก นิทาน นิยาย หรือประเด็นบางอย่าง ทักษะเกิดขึ้นจากบางสังคมหรือครอบครัวที่มีลูกเยอะ ทำให้มีการพัฒนาเรื่องของกระบวนการกลุ่ม (Group process) ในครอบครัวนั้นๆ สิ่งแวดล้อมอยู่ท่ามกลางการให้ การเสียสละ การเกื้อกูลกันและกัน ในทางตรงข้ามบางครอบครัวมีลูกน้อยหรือลูกโตน การมีลูกโตนรู้จักแต่จะเอาความรักจากคนอื่น แต่ให้ความรักแก่คนอื่นไม่เป็น ทำให้เกิดการปลูกฝังนิสัยที่เห็นแก่ตัวมาตั้งแต่เด็ก ไม่มีทักษะชีวิต นอกจาก นั้นยังสอดคล้องกับ วิจารย์พานิช (2547 อ้างถึงใน จิราพร ชายสวัสดิ์, 2550, หน้า 28) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ (Key Success Factors) ของการจัดการความรู้ ต้องประกอบด้วย การมีจิตอาสา คือการดำเนินการจัดการความรู้ในองค์กร องค์กรควรส่งเสริมและพัฒนาการทำงานแบบจิตอาสาโดย เปิดโอกาสให้บุคลากรที่มีความตั้งใจและสนใจในการพัฒนาองค์กรไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานจัดการความรู้ และการสร้างทีมขับเคลื่อน เพื่อให้การดำเนินการจัดการความรู้ในองค์กรมีการขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างต่อเนื่อง องค์กรควรจัดกิจกรรมฝึกอบรม เพื่อปูพื้นฐานการจัดการความรู้ในองค์กรและพัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้ที่สามารถดำเนินการจัดการความรู้ได้ เช่น การอบรมบุคลากรเพื่อทำหน้าที่เป็นคุณอำนวย (Knowledge Facilitator) คอยอำนวยความสะดวกและกระตุ้นการดำเนินการจัดการความรู้ เป็นต้น ซึ่งจะทำให้องค์กรเกิดการก้าวกระโดดจนถึงระดับการนำองค์กรไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ได้

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้

จากผลการวิจัยที่ได้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

จากผลการวิจัยเพื่อกำหนดกลยุทธ์ในการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต โดยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ผู้นำครอบครัวต้องมีความเข้าใจกระบวนการจัดการความรู้และนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตให้กับสมาชิกในครอบครัว เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอย่างเป็นธรรมชาติ และส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกครอบครัว

2. ผู้นำครอบครัวต้องเป็นตัวอย่างที่ดีในการนำครอบครัว พร้อมทั้งมีความเข้าใจสมาชิกในครอบครัวในการสนับสนุนให้ค้นหา แสวงหา เข้าถึงแหล่งความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ตามความสามารถของผู้นำครอบครัว

3. การจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ผู้นำครอบครัวต้องเน้นกระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพแก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้สมาชิกทุกคนมีความรู้ และความเข้าใจที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันและมีความรู้ที่อยู่ในระดับเดียวกัน

4. ผู้นำครอบครัวควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างการจัดการความรู้ของครอบครัวในการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยส่งเสริมผ่านกิจกรรมต่างๆ ภายในครอบครัวและชุมชน เพื่อช่วยให้สมาชิกครอบครัวได้มีการค้นพบความรู้ หรือสร้างความรู้ต่างๆ ด้วยตนเอง

5. การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของครอบครัว ควรมุ่งเน้นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้โอกาสสมาชิกครอบครัวได้ทำกิจกรรมร่วมกัน มีการร่วมแสดงความคิดเห็นวิพากษ์ วิจารณ์ข่าวสาร เหตุการณ์สถานการณ์ หรือใช้ประสบการณ์ จากกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่ผ่านมา และเน้นให้สมาชิกได้คิดวิเคราะห์สังเคราะห์ความรู้จากสื่อต่างๆ และแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกครอบครัว ได้สะท้อนตนเอง เชื่อมโยงกับชีวิต และการดำเนินชีวิตในอนาคต

6. กลุ่มผู้นำชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมชุมชนเพื่อที่ให้ความรู้ในประเด็นที่ครอบครัวต้องการเพื่อให้สามารถนำไปพัฒนาทักษะชีวิตได้อย่างแท้จริง และควรมีการจัดกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อติดตามประเมินผล และให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

7. แหล่งให้ความรู้ต่างๆ ในชุมชนควรมีการประชาสัมพันธ์ และจัดกิจกรรมให้ความรู้ต่างๆตามวาระและโอกาสแก่ครอบครัวซึ่งเป็นสมาชิก โดยให้ความรู้ในประเด็นที่มีความเชี่ยวชาญและสอดคล้องกับความต้องการของครอบครัวเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิต เช่น การพัฒนาทักษะทางด้านการเงิน การพัฒนาทักษะด้านอาชีพ การทำงานเป็นทีม การดูแลสุขภาพ การใช้อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

8. ในการอบรมให้ความรู้ และพัฒนาทักษะๆ วิทยากรที่ให้การอบรมควรมีการนำรูปแบบกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ควบคู่ไปกับการพัฒนาความรู้และทักษะชีวิตในด้านนั้นๆ

เพื่อให้สมาชิกครอบครัวได้มีการเรียนรู้ถึงกระบวนการจัดการความรู้ต่างๆ ในขั้นตอนที่ถูกต้อง และเป็นระบบ

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการจัดการความรู้ของครอบครัวให้ครอบคลุมในมิติอื่นๆ เพื่อพัฒนาไปสู่ครอบครัวเข้มแข็งและเป็นครอบครัวแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน
2. ควรมีการขยายขอบเขตการวิจัยในด้านประชากรและพื้นที่เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการจัดการความรู้ของครอบครัวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ในระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับอาเซียน ต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรมภาษาไทย

- กนกนารถ ผดุงชัย. (2550). *การจัดการความรู้ของบุคลากรกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข*.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการโครงการและการประเมิน
กรมสุขภาพจิต. (2543). *คู่มือความฉลาดทางอารมณ์*. กรุงเทพฯ. กระทรวงสาธารณสุข
- กล้า สมตระกูล. (2556). *การศึกษาดลอดชีวิต*. 15 พฤษภาคม 2557. <http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/liciti/si05.html>
- คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ. (2537). *เอกสารประกอบการประชุมสมัชชา
แห่งชาติด้านครอบครัว “ร่างนโยบายและแผนงานในการพัฒนาสถาบันครอบครัว”*. วันที่ 8
กุมภาพันธ์ 2537 ณ ดิเกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล.
- จิราพร ชายสวัสดิ์. (2550). *การจัดการความรู้ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1*.
รายงานการศึกษาอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา,
คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2544). *หนึ่งทศวรรษไอทีจุฬา: การเพิ่มศักยภาพการจัดการด้วย
เทคโนโลยีสารสนเทศ*. กรุงเทพฯ: คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉันทนา วุฒิไกรจารีต. (2544). *การศึกษาปัจจัยก่อนสมรส ปัจจัยการเลือกคู่ครอง และทัศนคติต่อ
การสมรสระหว่างแรงงานที่จดทะเบียนสมรส และไม่จดทะเบียนสมรส: ศึกษากรณีแรงงาน
ในนิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- ทิพย์รัตน์ อติวัฒนชัย. (2550). *การจัดการความรู้ในวิทยาลัยบัณฑิตศึกษากิจการ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชา
การบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2548). *การจัดการความรู้*. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์. 45(2), 1-24.
_____. (2548). *องค์การแห่งความรู้: จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
แซทโพร่ พรินติ้ง.
- ทวีร์สมิ์ ธนาคม. (2518). *ตำราครอบครัวสัมพันธ์*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- ณรงค์ศักดิ์ ธนวิบูลย์ชัย และพูนศิริ วัจนะภูมิ. (2545). *แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์
ครอบครัว*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- บดินทร์ วิจารณ. (2547). *การจัดการความรู้สู่ปัญหาปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: เอ็กเซอร์เน็ท.
- บุญดี บุญญากิจ, นงลักษณ์ ประสพสุขโชคชัย, ดิสพงศ์ พรชนกนาถ และปรียวรรณ กรรณล้วน.
(2547). *การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: จีรวัดน์ เอ็กเพรส.

- บุญประคอง ภาณุรัตน์. (2531). *ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในชีวิตสมรส : ศึกษากรณีสตรีที่สมรสภาคีรัฐบาล รัฐวิสาหกิจ และเอกชน*. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล, สาขาสังคมวิทยา, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประพนธ์ ผาสุกยัต. (2549). *การจัดการความรู้*. กรุงเทพฯ: ไยโหม ศรีเอทีพีกรุ๊ป.
- ประสพสุข บุญเดช. (2531). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 เรื่อง ครอบครัว*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- เปรมฤทัย แยมบรรจง และคณะ. (2555). *บทบาทสตรีที่เสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็งในตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี*. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช. (2525). *ความรู้เกี่ยวกับครอบครัว*.
- 10 มิถุนายน 2557. <http://www.socialwarning.m-society.go.th/risk/5.html>
- เพ็ญจันทร์ ประดับมุข. (2550). *ชี้อาชีพครอบครัวเริ่มมีพิษมีภัย*. 15 พฤษภาคม 2557. <http://www.teenpath.net/content.asp?ID=2379#.U-Nkk1Y5PIU>
- ไพฑูริย์ เครือแก้ว. (2518). *ลักษณะสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พรธิดา วิเชียรปัญญา. (2547). *การจัดการความรู้: พื้นฐานและการประยุกต์ใช้*. กรุงเทพฯ: ธรรมมลการพิมพ์.
- มันตรา ธรรมบุศย์. (2553). *การสอนทักษะชีวิต*. 14 พฤษภาคม 2557. http://edu.chandra.ac.th/teacherAll/mdra/data/pdf/life_skil1l.pdf
- วรรณภรณ์ โภคภิรมย์. (2545). *การดำรงชีวิตสมรสที่ยั่งยืนในทัศนะของผู้ที่เคยแต่งงานมาแล้ว*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิรัช โทณะวนิก. (2545). *ความมั่นคงในครอบครัวของนักศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์*. ภาคนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิจารณ์ พานิช. (2549). *การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- _____. (2551). *การจัดการความรู้ฉบับนักปฏิบัติ (พิมพ์ครั้งที่ 4)*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- วีระศักดิ์ มโนวรรณ. (2547). *คุณภาพชีวิตของประชาชนตอนกลางลุ่มแม่น้ำอิง ด้านความมั่นคงในการดำเนินชีวิตในครอบครัวและชุมชน: กรณีศึกษา อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย*. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สถาบันเด็ก มูลนิธิเด็ก. (2541). 15 มิถุนายน 2557. <http://www.familynetwork.or.th/node/219>.
- สนิท สมัครการ. (2538). *มีเงินก็นับว่าน้อง มีทองก็นับว่าพี่ ระบบครอบครัวและเครือญาติของไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- สุประวีณ์ พงษ์ศิริสุนทร. (2548). *ผลกระทบของวัฒนธรรมองค์กรและการจัดการที่มีคุณภาพในการให้บริการของพนักงานบริการส่วนหน้าของโรงแรมในเขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุพัตรา สุภาพ. (2540). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- สุมิตรา รัฐประสาท. (2537). *ปัจจัยที่สัมพันธ์กับความมั่นคงในชีวิตสมรสของครู สังกัดกรมสามัญศึกษา*. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ: มปท.
- สุริรัตน์ จุลานพันธ์ . (2549). *ความคาดหวังเกี่ยวกับรูปแบบครอบครัวที่พึงปรารถนา กรณีศึกษาสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถีและสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านมหาเมฆ*. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตร-มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุวรรณ เจริญเสาวภาคย์ และคณะ. (2548). *การจัดการความรู้: โครงการพัฒนานวัตกรรม การเรียนรู้ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาระบบราชการ.
- โสภา ขปิลมันน์ และคณะ. (2534). *รูปแบบครอบครัวไทยที่พึงประสงค์ในสังคมเมืองในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สำนักกิจการสตรี และสถาบันครอบครัว, สำนักงาน. (2550). *แผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์. (2537). *ครอบครัวไทย: ปัญหาและแนวทางแก้ไข*. วารสารการประชาสงเคราะห์, 37(6), 5 – 6.
- อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประเทศฝรั่งเศสและคณะ. (2515). *การศึกษาตลอดชีวิต*. 20 พฤษภาคม. http://www.siced.ac.th/ebook/book_16.pdf.
- อ้วน เจียรบุตร. (2543). *คุณภาพชีวิตด้านครอบครัวและชุมชนของประชาชนไทยพุทธในชุมชนชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านพรุ ตำบลลำพะยา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา*. ภาคนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

บรรณานุกรมภาษาต่างประเทศ

- Alan, B. and David, J. (1983). *Measuring marital instability*. Journal of Marriage and the Family, 45 (5), 387.
- David H., O. (1983). *Families What Makes Them Work*. Sage Publications, Inc.
- Eshleman, J. R. (1994). *The Family: An Introduction*. Boston: Allyn & Bacon.
- Levinger, G. (1959). *Marital Adhasiveness and Dissolution: an Interater-view*. Journal of Marriage and Divorce, 2(2), 19-28.
- Lewis, R. A., & Spanier, G. B. (1979). *Contemporary Theories about the Family*. New York: The Free Press.